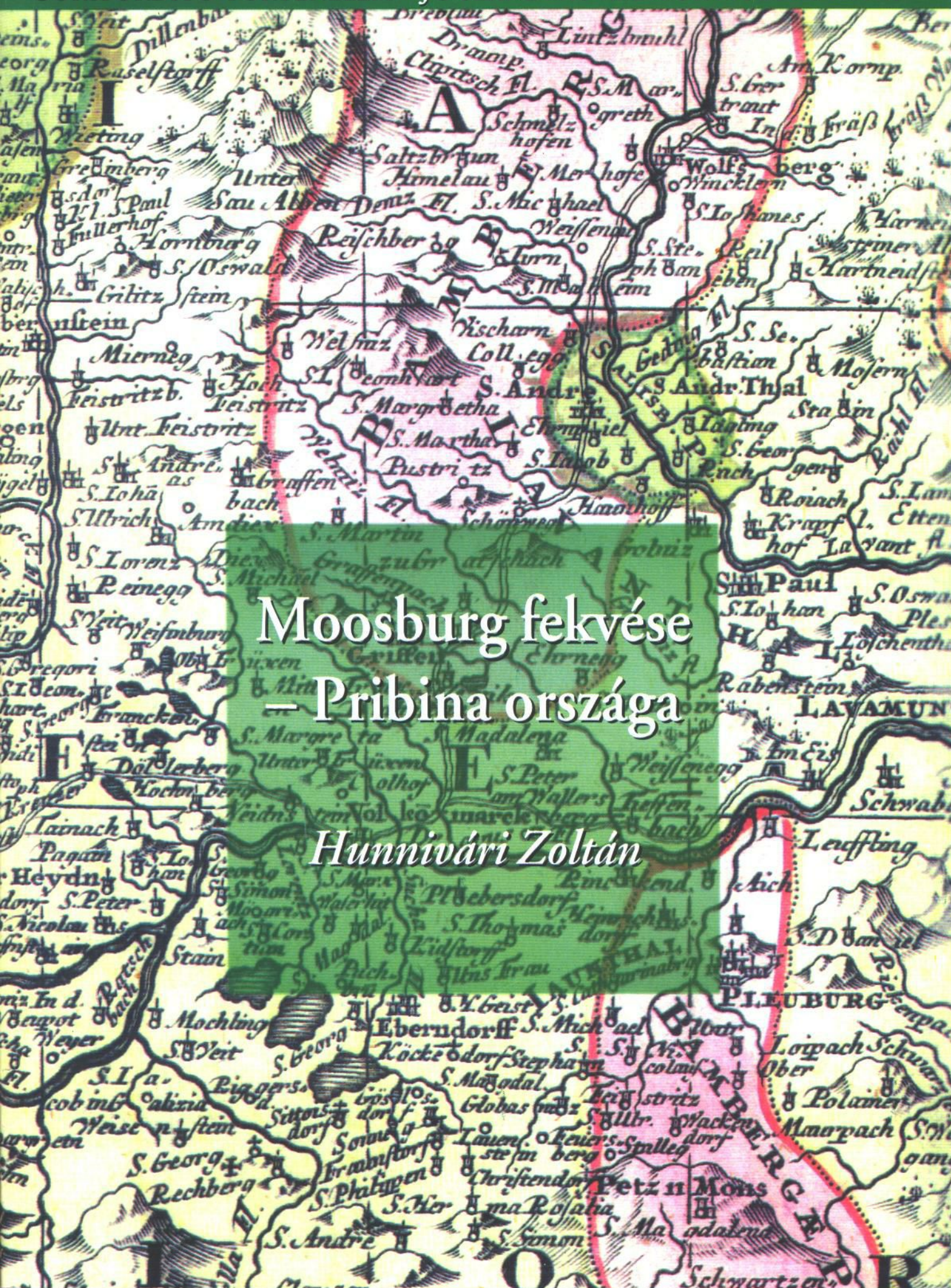

Moosburg fekvése – Pribina országa

Hunnivári Zoltán

SORSFORDÍTÓ TÖRTÉNELEM

„Jó szándékú amatőr múltkutatás”

— sorozat —

Moosburg fekvése – Pribina országa

Megjegyzések a Karoling Pannónia történetéhez
a Magyarország története
(Akadémiai Kiadó, Budapest, 1987.)
I. kötet 6. fejezete alapján

Hunnivári Zoltán

A SZERZŐ KIADÁSA
2000

Jelen tanulmánnyal kapcsolatban semmilyen jog nincs fenntartva. Bárki szabadon másolhatja, sokszorosíthatja részben vagy egészben, nyilvánosan idézhető rádióban, televízióban, terjeszthető elektronikus úton és lefordítható a világ bármely nyelvére!

A TRIANONI „BÉKESZERZŐDÉS” TITKOS ZÁRADÉKA:

Csonka-Magyarországon hivatalos történésznek csak középszerű vagy annál gyengébb képességű személyek képezhetők ki, az általunk az Akadémiának időről időre eljuttatott agitációs propaganda anyagok útmutatása szerint.

„A győztesek”

*Ajánlom a ma is aktív,
marxista-leninista-sztálinista történészeknek
a magyar nép mielőbbi megkövetésének
elősegítése érdekében.*

AZ OLVASÓHOZ

Jelen értekezés a „Hatalmi viszonyok a Kárpát-medencében 889–907 között” című tanulmánnyal párhuzamosan született, annak kapcsán, hogy az adott időszak előtörténetébe minduntalan vissza kellett lapozni. Erre legalkalmasabbnak a hivatalos Magyarország története tűnt, melynek szerkesztője Bóna István. Feltételeztük, hogy kiválasztása révén a kor legjobb ismerője lehet kis hazánkban, és így bátran támaszkodhatunk tudására. Mivel a fent említett tanulmányunk készítéséhez Pannónia és környékének geopolitikai előtörténetének ismerete elengedhetetlen, szerettünk volna forrásokkal alátámasztott ismereteket szerezni. Az anyag tanulmányozása során azonban gyorsan kiderült, hogy ez a fejezet (a hatodik) egy tudós összefoglaló műve, csak a több száz éves hipotézisek továbbfolytatása, kiszínezése és egységes szerkezetbe foglalása. Fenti fejezet teljes kritikája egy nagy terjedelmű tanulmányban lenne megvalósítható, most csak a címben megnevezett Moosburg fekvését szeretnénk egy kicsit mélyebben elemezni, Bóna kinyilatkoztatásainak sorrendjében haladva.

A bizonyítás elfogadását természetesen az olvasóra bízuk.

Hunnivári Zoltán

BEVEZETÉS

Mielőtt belevágnánk a 9. század közepi Karoling történelem taglalásába, vissza kell kanyarodnunk Nagy Károly 791. évi hadjáratának elemzéséhez. A történelem fonalát a hivatalos Magyarország története (Akadémiai Kiadó, Budapest, 1987. Bóna István szerkesztésében) alapján követhetjük.

A honfoglalásunk, illetve a 9. századi Pannónia története olvasásához szokott szemünk meglepődve veszi észre a szokatlan tárgyilagosságot, sőt a szakértő forráskezelést. (Persze nem arra gondolunk, hogy „Az avarok 680-ban érték el az Enns vonalát és utána elhagyott rengeteggé változtatják a mögöttes gyepűt”. im 336. old.)

Ajánljuk szó szerint idézni:

„Károly seregei dolguk végezetlenül visszafordultak és a hadjárat ötvenkettedik napján, november elején már túl voltak az Enns folyón. A később átdolgozott valamennyi Karoling Krónika nagy győzelemről beszél: a 9. század közepe után írott krónikák pedig már egyes egyedül ehhez, a személyesen Nagy Károly vezette hadjáratához, kötik az avar birodalom megdöntését. A valóságban (...) a Karoling Birodalom legnagyobb, majdnem jöváthehetetlen kudarca volt; Nagy Károly katonai pályafutásának végét jelentette, soha többé nem vezetett személyesen hadat. A sikeres avar ellenállás hírére avar-szász szövetség jött létre, a szászok fellázadtak, s lemeszárolták a frank helyőrséget. (...) Az avar háború túl sokba került a frank uralkodónak.” (339–340. old.)

796-ban Erik friauli örgróf (!) készül kiírtani (kedves, keresztényi magatartás) az avarokat, de azok megadják magukat Károlynak, sőt kincstárukat is felajánlják neki.

Tehát a 250 évig rendületlenül fennálló avar nagyhatalom felszámolása a '80-as években közismert szovjet-kínai háborús vice analógiája szerint történt: ...miután három hét alatt a szovjetek 40 millió hadifoglyot ejtettek, amazok megkérdezik, hogy most már megadjátok-e magatokat?

E bevezető gondolatmenet után az a határozott gyanú merült fel bennem: valami nem stimmel az avarok pusztulásával, illetve a szlávok indokolatlan dunántúli elszaporodásával kapcsolatban. Nem hagyott nyugodni az a tény, hogy Karintiában 1000 éven keresztül is – önálló államiség nélkül – megmaradt a szláv etnikum (részben helyneveivel együtt), míg a Dunántúli területén a 12. századi helynévanyagban már semmiféle nyoma nincs a szlávoknak. Kézenfekvő, hogy nem is élhettek ott korábban. Pedig a „vad magyarok” egyaránt „pusztíthatták” a Dunántúlt és Karantániát is a 10. században. Helyesebben, Karantániát jobban, mert a Dunántúlt csak egyszer, amikor birtokba vették. Azt is tudjuk, hogy szinte a évről-évre hadjáratra járó magyaroknak is fontos volt a dolgozó szolga (rabszolga), tehát nem látjuk indokoltnak azt a nézetet, hogy csak úgy kiírtották volna őket. Épp ellenkezőleg, közismert, hogy folyamatosan még hozták is nyugatról, és nem azért, hogy továbbadják őket Bizáncba. Az pedig a vice kategóriába tartozik, hogy a föld-birtokos, kötetlen mozgású, tavasztól őszig hadjáraton tartózkodó, szabad magyarok asszimilálták volna őket! Kisebb gondjuk is nagyobb volt ennél! A Karintiába betelepült bajor/német uralkodó réteg miért nem asszimilálta ezer év alatt az ott élő szlávokat, pedig már Theotmár óta ők nem engedték meg az egyházi szláv használatát és a „semleges” latin nyelvet jóval előbb felváltotta a német, mint Magyarországon a magyar. Így nincs jogunk másra gondolni – a 12. századi egyöntetű dunántúli helynévanyag alapján – mint, hogy a sűrű tömbökben ott élő avar tömegek nyelve hasonló volt a honfoglaló magyarokéhoz, illetve ők nevezték el – alakították HUNG(V)ARUS nyelvükhöz – a törökös jellegű törzsneveket szerte az országban. (Logikátlan lenne a mai Magyarországon mindent magyarnak nevezni, soha nem igazodnánk el a térképeken.) Fenti gondolatmenet azt is megengedi, hogy az őslakossághoz képest lényegesen kisebb létszámú *hetumoger* (magyar) törzsek részben vagy egészben török (türk) nyelvűek is lehettek.

A „KAROLING PANNÓNIA” TÖRTÉNETE

Bóna előadásában:

„Nagy Károly uralma alá került Pannónia története arra az évszázadra esik, amikor a névadójától pávatlan tetterővel összekovácsolt Karoling-birodalom alkotóelemeire esett szét. Az etnikailag, történetileg, gazdaságilag különböző birodalomrészek összeolvasztása és központi kormányzása megvalósíthatatlan feladat volt.” (346. oldal)

Maximálisan egyetértünk a szerző általános megállapításával, de sajnos a legfontosabb kérdést – Pannónia Frank Birodalomba való tagozódását – egyszerűen átugorja, tényként kezeli. Mivel a fenti gondolatmenetből is látható, hogy 806/814 után a birodalom alkotóelemeire hull szét, nincs túl nagy jelentősége, hogy hosszasan időzzünk a „Nagy Károly-i régi szép időknél Pannóniában”.

„A keleti frank területek és Pannónia története szempontjából döntő esemény, hogy 825-ben Jámhor Lajos Bajorország és a hozzá tartozó Oriens (Kelet) élére állította harmadik fiát „Német” Lajost, aki Regensburgban önálló udvarost rendezett be.” (346. oldal)

Egyelőre nincs nézeteltérésünk, de látszik, hogy a vizsgálódásaink tárgya az Oriens kell hogy legyen, mivel sajnos Pannóniára semmiféle utalás nincs – kivéve, hogy mi tudjuk, hogy Regensburgtól délkeleire tájolható.

„AZ ORIENS ÉS KORAI SZERVEZETE”

A meghódított avar birodalom népeiből Nagy Károly csak a volt gyeput kapcsolta be közvetlenül a birodalmába. Az Ennstól keletre eső, a mai Duna menti Ausztriából AVARIA nevű tartományt létesítettek (Avaria, terra Avavorum, provincia Avatorum, vagy németül: Hunalant) az antik Lauriacum (Lorch) székhellyel. A mai Felső-Ausztria és Stájerország Enns mentén fekvő részeiből alakították ki a SCLAVINIA nevű tartományt. Mindkét tartományt Bajorország prefektusa alá rendelték.” (347. oldal)

Ha a fenti állítások ellenőrzésére beszerezzük a mai Ausztria domborzati-vízrajzi térképét, mely feltünteti a tartományok határait (Hölzel-Atlas 5–8. osztályosok részére), bizony elcsodálkozhatunk Nagy Károly nagy ívű háborúinak sovány eredményein... Azért rendes volt Nagy Károlytól (lehet hogy avar anya szülötte volt, mégis?), hogy a Bóna által a 336. oldalon is említett gyeput továbbra is „terra Avavorum”-nak tekintí. (Esetleg mégsem volt gyeput az Enns és a Bécsi-erdő közötti terület, sőt még székhelye is volt, Bóna szerint is? Igaz, az Enns nyugati oldalán!)

Még rosszabbul áll a helyzet „Sclavinia tartománnyal”. Az Enns folyó teljes Stájerországi szakaszát átvizsgálva szomorúan állapíthatjuk meg, hogy nem sokan éldegélhettek ott a vizsgált 8–9. század fordulóján. (Ma sem sokan.) A folyó e szakaszán két említésre méltó helység:

1. **Liezen**, 670 m tszf., római neve Gabromagnum, fontos közlekedési csomópont volt a múltban is
2. **Admont**, 640 m tszf. Az admonti bencés apátság Ausztria egyik legjelentékenyebb kolostora – első említése 859-ben „Vallis Ademundi”: Ademund völgye. (Pető-Szombathy: Ausztria, Panoráma, 1983.)

Az apátságot 1074-ben Gebhard salzburgi érsek alapította. Látszik, hogy nem volt kapkodó a bajor birtokbavétel és tényleg az Enns folyó stájerországi szakaszán.

Ha tovább haladunk az Enns folyó mentén északi irányban, és mivel Bóna az előbbieken már lefoglalta a keleti részeket Avaria számára, nehézségekbe ütközik Sclavinia lokalizálása, legalábbis fentiek szerint. Ezt a problémát a 26. számú térkép szemléletesen ábrázolja (ti., hogy Avaria és Sclavinia egymást átfedik).

Bátran megállapíthatjuk, hogy Bóna „történelmének” földrajzi előkészítése fentiek alapján „elvezett”, illetve nem azt bizonyította, ami szándékában volt. Így rudat alatt el is ismeri azt, amit nyíltan sehol nem állít, hogy a teljes mai Felső-Ausztria a Salzach-Inn folyóig és a teljes Salzburg környéki tóvidék Nagy Károly 791-es támadásáig AVAR terület volt!

A tóvidék hivatalos neve Aventinus korában (16. század) is Aberland volt, a Wolfgangsee zárójelben feltüntetett

másik neve ma is ABERSEE. (A bizánci források által vár honi tának nevezett avar nép „VÁR” törzsének német neve; a másik törzs neve CHUNI/HON/HUN, németül is HUN vagy HAUNEN.)

Bizony: makacs dolgok ezek a helynevek... (Persze az is előfordulhat, hogy a bajor kisiskolásoknak kötelező olvasmány volt a 8. században Theophylactus Simocatta és így magabiztosan tudták az „idegeneket” Haunenre és Aberre szétválasztani.)

„A mai Dunántúlt és a Dráva-Száva között, vagyis az ókori Pannóniát külső határtartományként kormányozták. Területét etnikumok szerint osztották ketté, a belső határ három évtizeden keresztül a Dráva volt. A mai Dunántúli Pannónia Superior néven az avarok vazallus országa volt, míg a mai Horvátország és Szlavónia Pannónia Inferior néven szláv törzsfők, rectorok uralma alá került... 803-ban Nagy Károly Regensburgban megszervezi az önálló Oriens-prefektúráit, amely az egész Karoling korszak alatt a Dunántúli feletti frankbajor uralom hivatalos fedőneve és szervezete (sic!) maradt. Pannónia Superior nyugati határát 828-ig Avar limesnek is nevezték, az Oriens grófja volt a limes őre.” (348. oldal)

Sajnos számunkra meglehetősen nehezen értelmezhető, hogy mit ért a szerző „külső határtartományként” való kormányzáson, különösen akkor, ha szerinte is a 803-ban Regensburgban szervezett Oriens prefektúra mindenkor vezetője/grófja volt 828-ig az Avar limes (Pannónia Superior) őre!!! De megpróbáljuk majd értelmezni. A Drávától délre folyó eseményekbe különösen nem akarunk belefolyni, így örömmel tudomásul vesszük, hogy

„A Dráva-Száva közötti Pannónia Inferior feletti katonai-politikai felügyeletet 796-828 között a friauli duxa, Pannoni limes őre látta el. A szláv földet politikailag éppúgy elválasztották tehát az avar földtől, mint egyháziilag.”

A Bóna által szerkesztett 26. számú térképvázlaton ez a gondolatmenet szépen rekonstruálható. (Egyszerűsítve ld. 1. térképvázlat.) Tehát az Oriens regensburgi prefektusa vagy grófja őrzi a „limes avaricus” (Pannónia Superior nyugati határát) és közben lazán kormányozza Pannónia Superiort, ugyanígy a friauli dux őrzi a „limes pannonicus” és kormányozza a Déli Sclaviníát, Pannónia Inferiort...

Csak azt nem értjük, miért kellett fedőnevet és fedőszervezetet alkalmazni a kormányzáshoz?

Hosszas vívódás után sikerült megtalálni a megoldást. A Karoling Birodalom titkosította Pannónia Superior bekebelezését, amely területre hétszer nagyobb volt a hozzá nyugatról csatlakozó TERRA AVARORUMnál, és amelynek megszállása (inkább adóztatása) természetesen publikus volt. Azáltal, hogy az Oriens mindenkor regensburgi prefektusa vagy grófja 803-tól 828-ig őrizte a „limes avaricus”, a legkisebb gyanú sem mertült fel arra vonatkozóan, hogy ezek a ravasz keleti-frankok már javában adóztatják a mai Dunántúli akkori népet...

Ömlött a pénz Salzburgba/Regensburgba... A legszebb az volt, hogy mindez még a pápának sem jutott tudomására, mert álmukban sem tudták elképzelni Rómában, hogy túl Sclavinia és Terra Avarorum tartományokon – amelyek Passau alá tartoztak – létezhet egy salzburgi óriási, titkos tartomány. A pápák csak a hozzájuk közelebb eső karantániai erőfeszítésekről tudtak, ahol nagyon keservesen haladt a térítés. Sajnos 820-ban a karantán pogányok áldozatul esett Bischofshofen település, amely bizony már nagyon a kertek alatt volt Salzburghoz képest. A salzburgiak – bár a pogány veszély közvetlen közelünkben is érezhető volt – bátran terjesztették a hitet titkos (off-shore) tartományukban, sőt attól északra is bizonyos „északi szláv” népek körében... Erről még egy 871-es forrás is megemlékezik – igaz utólag – miszerint „Adalram érsek (821-836) felszentelt egy templomot Nitraván, Pribina birtokán”. Igaz, a forrásból nem állapítható meg a helyszín és mivel olyan szépen összecseng a későbbi magyar Nitrával, valakik gyorsan azonosították azzal. Megint mások viszont ezen azonosítás alapján határolják be Pribina korai birtokát, ahonnan Moumir elűzi, s ezzel a bejegyzéssel igazolják az „északi szláv népek” Salzburg általi térítését.

[Székely Károly Sándor: Az avar történelem forrásai. (Balassi Kiadó, Budapest) „Theophylactus Simocatta VII” 1–8. fejelet... Emlékeztető: „A várak egyenlőre csak hazugságból vetek fel az avar elnevezést... E nép legrégibb vezetőinek a neve Var és Chunni volt. Róluk nyertek elnevezéseiket egyes latinok. E két név két ogur népek, akiket a var és chunni nevekkel illetnek. Míedon Justinianus császár gyakorolta a hatalmat, eme var és chunni nepek között az őg törzse egy kicsiny rész elhúzott és Európába vándorolt át. Ezek avaroknak nevezték el magukat s vezérüket a kagán címmel tüntetik ki. Hogy honnan ered nevük megváltoztatásának szokása, elmondjuk semmiiben az igazságtól el nem térve. A borsólt, az onogut, a sábit s ezeken kívül néhány más hun népszer nagy rémségbe esett, amíedon a saját területén meglátta a var és chunni szokott néptörzsedeket, azt gyanították ugyanis, hogy a bevándorolt avarok. Ezen féltékeny ajándékokkal tisztelték meg az elhúzottakat s úgy voltak ezek fejében bánatatlanságot nyernék részükre. A varok és chunniok pedig, amint idegenek utasak kezébe kerültek, tapasztalták saját nevüket avarra változtatni, így mintegy magukévá téve a hozzájuk közeledő latinok nevezését... Mindezenre egészen a mi időkig az ál-avarok – mert így megfélelőbb őket nevezni – uralkodó nemzetségeik szerint megowolnak s egyik részük egy-egy ág nagymány szerint var, más részük elnevezése chunni...”

Visszatérve a tirkosításhoz, 829. november 18. után kiderül a svindli, és az érsekség alá tartozó Passau egyszerűen elvette Salzburgtól a fennhatóságot a térítés ügyében... Döntő érv lehetett a salzburgi érsek hanyagsága, mivel elfelejtette a „nyitrai herceg” Pribinát megkeresztelni... Aki nem hiszi járjon utána.

Folytassuk Bónával.

„A meghódított pannon föld lakosainak megtérítésével két egyházi szervezetet bíztak meg már 796-ban. A Drávától délre eső Pannónia Inferior az aquileiai pátriárka felügyelete és joghatósága alá került. Az avar Pannónia Superior s a vele a Duna északi oldaláról határos szláv törzsek egyházi kormányzását a 798-tól érsekség rangjára emelt Salzburg látta el. Kivették azonban joghatósága alól Avaria és Sclavinia provinciát, amelynek a passauti püspöki székhöz kerültek.” (348. oldal)

Sajnos a Dunántúl és Szlavónia 796-os meghódítását Bónánál csak tényként nyugtázhathatjuk, pedig szeretnénk volna egyet s mást megtudni ennek részleteiről. (Véres háborúk voltak-e a dunántúli avarokkal? A Friaulal szövetséges szlávok hogyan kerültek hirtelen alávetésre? stb.) Fenti eszmefuttatást egy újabb térképvázlaton kíséreljük meg ábrázolni, a 26. számú térkép terminológiája alapján. (2. térképvázlat) Felületes szemrevételezéssel is, egy ma élő avar/hun utódnak is feltűnik, milyen bonyolult módját választották a térítésnek a frankok. Eddig úgy tudtuk, hogy Nagy Károly kivételesen jó stratégia volt, de ezzel a területi beosztással csak óriási zavart okozhatott; nemcsak a térítendő pogányoknak, de maguknak, a püspökségnek is. (Nem volt mindegy hogyan közelítik meg alattvaló egyházaikat, hogyan szállítják haza a köteles tizedet, és ami nem elhanyagolható, a Salzburg és Passau környékén már nehezen előállítható misebort.) Az a gyanúnk, hogy Nagy Károly büntetésből bízta az „északi szláv törzsek” térítését Salzburg-ra, mivel érsekük Arno 798-ban kifejezett utasítása ellenére sem ment a szlávok vidékére Rómából visszatérőben... Pedig azok a bizonyos szlávok majdnem útba estek – Karantániában –, csak hogy az érsek inkább hosszú életre, s nem gyors mártíromságra vágyott...

Elmerengve a térképvázlat, valamint a Magyarország története 25. számú térképe (Avarok a Kárpát-medencében) előtt – amelyet ugyancsak Bóna akadémikus szerkesztett –, hová sülyeszthette a felvidéki avar népet, és milyen katalizma történhetett, hogy 796-tól már északi szláv törzseket térít? (Ő!)

(A katalizma= Trianon – Párizsi béke – szovjet megszállás – biztos havi fizetés – ilyen egyszerű.) De az is lehet, hogy nem Nagy Károly a hibás...

A rébuszokban beszélés helyett összefoglaljuk és térképen rekonstruáljuk azt Ordinatio imperii (a birodalom 817. évi rendezése) szerint „Német” I. János örökségét vagy inkább későbbi hozományát: Bajorország, Karantánia, Beheimos (eseh törzsek), Avaros (az avarok), Sclavos (szlávok) alkották Regensburg székhellyel 825-től. (3. térképvázlat)

Sajnos a források mostohán bánnak a Drávától északra elhelyezkedő „igazi ókori” Pannóniával, illetve az avar birodalom meg nem hódított részeivel.

Bizonyos fókig érthető, és egyben bizonyított is arra vonatkozóan, hogy sem politikai, sem egyházi vonatkozásban nem tartozott a frank birodalom keleti végeihez, bármennyire is szeretnék egyes történészek velünk ezt elhittetni. Az pedig végképp nem a mi problémánk, hogy a korabeli szerzők nem ismerik az ókori Pannónia pontos tájolását, annak felosztását szakszerűen Alsó- és Felső-Pannóniára. A Kárpát-medencétől messze északnyugatra élő írók számára teljesen logikusnak tűnt a Bajorországhoz keletről csatlakozó, Enns folyón túli területet Pannónia Superiornak nevezni, mivel a 250 éves avar uralom teljességgel eltörölte Norikum emlékét. Az ebben az időben kialakuló Bajorország viszonylatában szinte szinonimaként használják ugyancsak írók az elnevezést. Hasonló logika alapján a Bajorországhoz délről az Enns folyó, valamint a Salzach észak-dél irányú völgyén csatlakozó Karantániát – még véletlenül sem tartották Norikumnak, pedig az ókori fogalmak szerint nagyon is az volt.

Az említett 250 év alatt az avarok váltakozó szerencsével uralkodtak a harcos karantán (nem egy tipikus szláv szó!) nép felett, akik bizonyos fokú autonómiát is élvezhettek. Miután a bajor terjeszkedés elérte a mai Bozen (Dél-Tirol) területét, természetesen tekinthető a fontos hágókkal rendelkező Karantánia megszerzésének igénye. (Úgy gondolom, a mai napig agyonhallgatják a 8. századi avar-bajor kapcsolatok rendszerét.)

Stratégiaiilag a tartomány az avarok számára kevéssé volt értékes, ugyanis Itáliába más útvonalon közlekedtek. Mindezek ellenére nehezen valószínűsíthető, hogy 795. előtt a bajorok vagy a frankok javára lemondtak volna biztos adó-jövedelmükről. (A 791. évi avarok elleni friauli/frank támadás eredménye egy avar sáncerődítmény elfoglalása volt, nem messze a friauli határtól. Egyszerű határincidens volt ez, mert a győztesek a zsákmánnyal békében hazatértek.)

Mint később látni fogjuk, a kor írói e Karantániához csatlakozó Pannóniát nevezték el Inferiornak, sőt ahogy északon Felső-Pannóniát az Enss-ig csúsztatják, úgy tolódik Alsó-Pannónia nyugati irányban egészen a mai Klagenfurt-medencéig.

Visszatérve a Magyarország története 348. oldalára, meg tudhatjuk, hogy „*az avar vazallus fejedelemség megbízhatónak bizonyult, kagánjaik hűsége olyan mérvű volt, hogy 811-ben az avarok védelmére maga Nagy Károly küldte el a birodalmi seregeket a szláv szomszédok ellen. ... a Dráva feletti Pannónia Superiorban béke honolt. Az avar kagán és az előkelők újból kifejezték hódolatukat a frankfurti birodalmi gyűlésen (822).*”

Egészen más a helyzet a Dráva-Száva közön.

„818-ban Pannónia Inferior szláv törzsfője (dux) Ljudevit összekülönbözött előjárójában Caduloch friauli ögróffal, s mivel az ügyet nem sikerült elsimítani, a következő évtől nyíltan fellázadt. Baldrich, Friaul új grófja a Drávánál megverte Ljudevitet, majd a Kulpán tiltra, a dalmáciai szlávok törzsfőnöke, Borna országában szorította. Borna ellenségesen fogadta Ljudevitet, a frankok pedig elhatározták, hogy nagy erőkkel megsegítik a támogatást kérő dalmata herceget. Miután a frank seregek eltávoztak, Ljudevit visszatért országába. A Karoling-seregek a következő években rendszeresen három irányból támadták Ljudevitet, aki minden évben elfutott vagy kiostromolták váraiból, lázadását mégsem sikerült leverni. A háború egyetlen eredménye Pannónia Inferior feldúlása volt...

(...) A Ljudevit-féle lázadást végül is nem a katonai fölény nyomta el, hanem Borna apósa, a dalmáciai sorabok fejedelme, aki a hozzá menekülő Ljudevitet meggyilkoltatta... (...)

826-ban a bolgárok megtámadták Pannónia Inferior keleti részeit, a mai Szerémséget és Szlavóniát, elűzték a frank dux határőr-seregét s megszervezték a bolgár kormányzatot. A további harcok során (827–831) a frank birodalom vereséget szenvedett, egész tartományrész vesztett el” (349. oldal)

E hosszú lére engedett eszmefuttatásból látszik, hogy bajok vannak a frankok háza táján délkeleten, nyughatatlanságuk eredményeképp bizony a szlávok is érzékeny veszteségeket szenvednek. Így halaszthatatlanná vált

„AZ ORIENS KÖZIGAZGATÁSÁNAK ÁTSZERVEZÉSE (828–829).

Tehát e vészterhes időkben (a frankokra és nem az avarokra nézve „Német Lajos kormánya ‘megszűniette’ a két Pannóniát és ettől kezdve okleveleken és világi iratokban csupán Pannóniáról van szó (regio Pannonia), amelyet később azonosítottak a korábbi Oriens fogalommal. Az új tartomány Dráva melletti szakasza szakasza bolgár limes lett, keleti fele pedig kifejezetten terminus (határvidék) a későbbi pannon pusztaság. A megmaradt Pannónia tartományt négy grófságra osztották.” (350. oldal)

Tehát álljunk meg egy pillanatra. A dicsőséges előrenyomulás a „Drang nach Ost” csak papíron létezett! (Vajon ki volt az azonosító? Hunfaly Pál?)

A Bóna által vázolt, prefektusok által irányított négy pannon grófságról is szívesen meg tudnánk egyet s más, de a szerző adós maradt az elemzéssel (a terület határai, vezetői, etnikumai stb.).

Ellenben „egész másképp szervezték át az egyházmegyéket. 829. november 18-án... Passau kapta Pannónia Superiort, amely nem más, mint az egykori Avaria Rába-Rábca vonaláig kiterjesztett új keleti határral, míg a Rábától délkeletre Salzburg kezében maradt az új Pannónia Inferior diocesis.” (350. oldal)

(Jól jegyezzük meg!) Most egy hosszabb gondolat erejéig kell elidőznünk. Ha jól értettük az előzőkben, a frankok nagy területi veszteségeket szenvedtek, kénytelenek átszervezni Pannónia közigazgatását és így ÚJ TERÜLETEK-hez jutottak (ti a Rába vonaláig). „Ügyes”, ahogy mondanák a 20. század végi bankár-argó nyelven. Mi viszont úgy látjuk, hogy a fentiekben vázolt birodalmi berendezkedés közönséges vágyálom volt. Semmivel sem bizonyított feltetelezés. (Természetesen nem Bóna kitalálása.)

FINOMAN SZÓLVA NAGY KÁROLY ÉS UTÓDAI SOHA NEM TUDTÁK (ÉS NEM MERTÉK) MEGSZÁLLNI A MAI DUNÁNTÚL TERÜLETÉET. A vidéket bizonyos – forrásokkal nem igazolt – migrációs hatás (bajor hittérítés) érhetre 880-tól 894-ig, amikor Szvatopluk beengedte – Metód halála után – a bajor térítő papokat

a területére (igen, Pannóniába!), a Dráva-Száva közbe és az általa bekebelezett Nyugat-Dunántúlra a Rába vonaláig bezárólag. A frank/bajor gyarmatosítás soha nem volt képes túljutni a Bécsi-erdőn. Semmilyen reális történelem-könyv ezt nem is állítja. (Ld. a verduni (843) és meerseni (870) szerződések – 4. térképvázlat.)

Rendkívül tanulságos az Oriens prefektus kinevezésének gyakorlata. Egy 828-ban kinevezett Oriens prefektus (II. Gerold), „elfelejti” birtokba venni a neki kijelölt területet és a történészek nagy megrökönyödésére 831/832-ben egészen más területen tartózkodik. 833-tól említik Ratbold prefektust „határ őrgróf” minőségben Traungau területén... Ugyanígy semmiféle forrás nem támasztja alá, hogy a Rábától délkeletre (Drávától északra) Salzburg egyházi irányítása alá került volna Pannóniának e része. Talán a Bóna által is meglepőnek talált, a forrásokban előbukkanó Carantánia-Pannónia azonosság miatt alkothatták meg ezt a „tév-teóriát”. Miután így eljutottunk a 830-as évig, világosan láthatjuk, hogy a békésen élő avaroknak semmi okuk nincs pusztulni vagy asszimilálódni, míg a Drávától délre élő szlávok ez idő alatt – nyughatatlanságuknak köszönhetően – komoly háborúkba keveredtek (friauli, frank, bolgár).

Lássuk, mi történik ezután. Kénytelenek vagyunk kivonatossan idézni a Magyarország története idevonatkozó részeit mert ez a Pribina/Moosburg váltóállítás vezette tévútra az egész 9. századi Pannónia (Dunántúl) történelmét.

„A Déldunántúlon a 830-as évektől kezdve egyre sűrűbb szláv csoportokat gyaníthatunk, különösen az avaroktól soha be nem népesített dombos, erdős vidéken. E déldunántúli szlávok összefogása és kormányzása csakhamar gondokat okozott a Karoling kormánynak.”

Sajnos e két mondat forrásokkal alá nem támasztható állítás, a szerző is elismeri hogy régészetileg bizonyíthatatlan. Kissé csodálkozhatunk azon, hogy pont egy eredetileg régész szakember állít ilyeneket, amikor ő tudja legjobban, bárhol ásnak le a Kárpát-medencében, avar sírokra bukkannak. Így tekintsük ezt az állítást fatális félreértésnek.

„Kezdetben valószínűleg a Keszthely környéki keresztény lakosság fölé helyezett grófnak (Salacho?) rendelték alá őket, csakhamar megtalálták azonban azt a szláv származású, tökéletesen megbízható karoling főurat a Nyitráról menekült Pribina személyében, akit a szlávok kormányzójává rendelhettek.”

A sok feltételes mód miatt sajnos nagyon nehéz kritizálni. Nem értjük: hogyan került Keszthely környékére egyszerűen keresztény lakosság? Ráadásul szláv is! Salacho említése pedig kritikán aluli. Mit szólhatott mindehhez Ratimar, aki bizony földrajzilag nagyon útban volt. Így csak az a lehetőség marad, hogy a Száva vidéki Salacho külső tartományként kormányozta a Keszthely környéki keresztény szláv lakosságot... Tehát Bóna itt idézett két bekezdésével teremti meg az alapot a zalavári grófság létezéséhez. Ügyes csúsztatás. Az egyszerű halandó a térképre nézve boldogan állapíthatja meg Zalavár és Keszthely közelsége kapcsán azok összefüggését, és azt, hogyan kerülhettek Zalavárra szlávok. Nem hagyhatjuk megjegyzés nélkül a következő – bár feltételes – állításait sem.

PRIBINA NEM VOLT KAROLING FŐÚR, AMIKOR RÁKADTAK, SŐT TÖKÉLETESEN MEGBÍZHATÓ SEM. AZ SEM BIZONYÍTOTT, HOGY NYITRÁRÓL MENEKÜLT EL. (Részletesen majd később.)

„863-tól kezdve a 870-es évek végéig feltűnik a források egy részében Pannónia meglepő új elnevezése: Carantania, a karantanok régiója: Regnum Carantanorum, esetleg a vele azonos jelentésű Sclavinia.”

Nagy örömmel vesszük tudomásul, hogy Bónánál meglepőnek tűnik a Pannónia-Carantánia azonosság a 863. és 870-es évek vége közötti forrásokban. Mi ezt a problémát már az előzőkben megoldottuk: nem Pannóniát nevezték Carantániának, hanem fordítva. TEHÁT A CARANTANIA, A KARANTÁNOK RÉGIÓJA, REGNUM CARANTANORUM, ÉS AZ AHHOZ KELETRŐL HOZZÁILLESZKEDŐ PANNON HATÁRVIDÉKET NEVEZTÉK AZOK A BIZONYOS FORRÁSOK PANNÓNIÁNAK.

Hátha kiderül a későbbiekben, hogy a bajor/frank írók szempontjából a Karintiához keletről csatlakozó Pannónia (Dráva-Száva köz), végeinek összemosódása nem olyan végzetes hiba (persze ők sohasem a Dunántúlt értették ez alatt). Tudunk forrásokból „pannóniai Enns-Vidéki erdőkről... pl. Pettau már Pannóniának minősül az ókori földrajzi felfogás szerint, de attól még nem Dunántúl...”

Röviden összefoglalva: nem értjük miért tekinti a szerző a Drávától északra elterülő Dunántúlt 830 után – miután a bolgárok elfoglalják és megszervezik kormányszatukat – a Karoling birodalom részének? Pedig elsőrangú fontosságú kérdés, mivel Pribina már ebben az évtizedben szorgoskodik a szlávok között. Haladjuk tovább, hátha a következőkben valamilyen más bizonyítékra akadunk.

„ETNIKAI VISZONYOK (353. oldal) szlávok beköltözése a Dunántúlra.

...A szlávokkal kapcsolatban nem zárt etnikai közösségekről esik szó, hanem összegyűjtött menekülőkről és elszaporodó utódairól...”

No comment. Az elszaporodáshoz vagy nyulakra vagy emberek esetében háború és járványmentes ötven évre lett volna szükség. Az előzőkben megtanultuk Bónától, hogy a 830-as évektől gyaníthatunk a Dél-Dunántúlon egyre sűrűbb szláv csoportokat.

„Az avar korszakban szlávok tömeges jelenlétére sem régészeti, sem történeti adatok nem utalnak, a Dunántúlon beköltözésük a 820-as években történt déli irányból.”

Érthetetlen, mivel Bóna eddig azt bizonygatta, hogy 830-ig a Dráva szigorú határvonal volt a két hatalmi szféra (a friauli és a bajorok) között.

Egyébként is az avarok ezt békésen tűrték? (Közismerten sűrűn lakták az általuk birtokolt területeket.)

„Településterületükre csak bizonytalan adataink vannak. Ezek az adatok a szlávok lakóhelyét a Pribina-Kocel-féle grófság területén jelölik meg, vagyis etnikai tömbjük a Balaton-Rába-Zala-Mura között alakult ki Moosburg központtal. Nagyarányú bajor telepítés egyáltalán nem bizonyítható a Dunántúlon.”

Bizonytalan adatokat ki kell hagynunk a kritizálásból, így a megjegyzést tekintjük tárgyitalannak, mint forrással alá nem támasztott hipotézist. Egyúttal megnyugtat a szerző bennünket; ha sikerül bizonyítanunk a Pribina-Kocel-féle grófság igazi helyszínét – a klagenfurti medencében – úgy a szlávok etnikai tömbjét is áttestálhatjuk a karantán-szlovénok térfelére, mivel etnikai tömbjük azonosítása Mosaburggal történt. (Semmi egyéb nincs a tarsolyban. Így a felismerésnek köszönhetően öt évvel meghosszabítottuk Braszláv életét, aki 896-ban a rá bízott „Mocsárvárban” még öt évet kihúzatott.

„Mosaburnak nevezett Zalavárról például tudjuk, hogy tényleges lakosai, a szlávok Blatenski grád vagy Bratenski kastel néven ismerték.”

Szívesen megismerkednénk a forrással, akkor megtudhatnánk azt is, hogy „Grad”-nak vagy „Kastel”-nak hívták-e igazából. Valószínű, valami ősi glagolita nyelvemlék lehet... A múlt században a Klagenfurt környéki vendek Mosaburgot még Blatogradnak nevezték...

Egyébként a tárgyunk szempontjából teljesen mindegy, mert nem szándékozzuk kétségbe vonni, hogy a Converseban jelzett Moosburg környékén akkor zömében szlávok éltek, akik a mai város környéki mocsarokból szivárogtak elő (mai napig találunk a helynévanyagban Windischberg, Windischbach, Vindisch-Bleiberg helyneveket). (Österreichische Karte – Klagenfurt)

Az etnikai viszonyok alfejezetben teljes a zavar, a szlávok beszivárgását a Dunántúlra most tíz évvel korábbra teszi, az avarok rohamos pusztulása közepette... A Dunántúlra vonatkoztatja a karantánok megtérítésére vonatkozó forrásokat, bizonyítás nélkül...

Sajnos a teljes egyházi fejezet tárgyalására jellemző, hogy a Pannóniára vonatkoztatott megállapításait Karantániára vonatkozó forrásokkal támasztja alá. A felületes szemlélőnek nagyon szakszerűnek tűnhet.

„AZ EGYHÁZ (355. oldal) ... Pribina magánegyháza volt Mosaburg temploma is (Keresztelő János bazilikája), regensburgi papját, Domenicus(Minigo) presbitert csak később rendelte alá Salzburgnak.”

(Segítünk: csak akkor, amikor a salzburgi térítők elértek a Klagenfurti-medencéig.) Kénytelenek vagyunk magunkat ismételni: 820-ban még Bischofshofent pusztították el ezek a karantánok. Sajnos a magánegyház kérdéséhez nem tudunk hozzászólni, valószínű marxista-leninista művekben lehet többet megtudni róla. De engedjen meg az olvasó nekünk egy munkahipotézist: Pribina, ha tovább él, egy új, monumentális, a teljes Kárpát-medencére kiterjedő, független államegyházra fejleszti zalavári magánegyházát. Fantasztikus átalakulás egy ember életében! Miután parancsra megkeresztelkedik 834. táján, öt évig pogánykodik valahol, majd 848-ban elismert magánegyháza van. A liturgia nyelve milyen lehetett? Szinte Mohamedhez hasonlítható nagyság!

„A 9. század közepén a salzburgi egyház pannóniai központja Mosaburg lett, elsősorban Pribina dux buzgósága révén. 850-ben Mária tiszteletére új templomot szentelt fel Liupram érsek. A kőből épült tiszteletreméltó főtemplomot már Kocel idejében szentelték fel, a Kocel Róma-barát egyházpolitikáját támogató II. Hadrián (Adorján) pápa (867. december 14-től) iránti figyelemből Adorján vértanú tiszteletére, akinek ereklyéit is sikerült megszerezniük.”

Végre örülhetünk, mert megérkeztünk a forrásokkal kikövezett útra „A bajorok és a karantánok megtérése” irathoz. Mindenki által nagyrabecsült komoly értékű forrás. Ellenértben azzal, amit egyes történészek szeretnének belemagyarázni, az irat a **bajorok és a karantánok megtéréséről**, templomépítéseiről szól, és azt fájlalja, hogy Karantánia és Pannónia egyes részei (Szlavónia) miként csúsztak ki gondoskodó kezük közül (Metód tanítása). A 850-ben Mária tiszteletére szentelt templomot Pribina az általa épített **erődítményben rakatta**. Liupram érsek is építtetett Pribina városában egy tiszteletre méltó templomot, ahol most (971 körül) Adorján vértanú pihen eltemetve. Egyébként Liupram még Pribina idejében, 859. október 14-én halt meg.

„Pribina fia. Kocel buzgóságában nem maradt el apjától, s a környéken fekvő birtokain több egyházat alapított, az egyiket 865-ben Adalwin érsek szentelte fel Szent Mihály tiszteletére a nem túl távoli Ortabu nevű birtokon.” (355. oldal)

„Ha a Rába-Balaton-Dráva által bezárt háromszögben, beleértve a mai Észak-Szlovéniát is, a salzburgi egyház 70 esztendei tevékenység után még harminc, többnyire fából készült templom létesítésével sem volt képes „dícselkedni”, s ez ideig egyetlen olyan világi központra tudott csak támaszkodni, ahol három (!) templom volt (a moráviai Mikulcice erődjében eddig 11 templomot tártak fel az ásatások), akkor elképzelhetjük, milyen gyenge lábakon áll ez az egyházi szervezet. Flegendő volt, hogy Kocel, a három templom kegyura barátságosan vendékhül lássa Metódot és tanítványait, ahhoz, hogy a salzburgi szék uralma kártyavárként omoljon össze, Mosaburg esperese, Rihpald elmeneküljön, s az egyházi szervezet ellenállás nélkül a görög filozófus kezébe kerüljön.”

Teljes meglepetéssel fogadhatjuk Bóna zsörtölődését, miután majdnem ugyanazt állítja, amit mi. A salzburgi egyház 70 év alatt a szerinte jelzett területen 30 fatemplomot sem volt képes összehozni. Nagyon érdekelné bennünket, hogy az a harmincnál kevesebb fatemplom a régészet credményei alapján került regisztrálásra, vagy a *Conversio* adatai alapján? Mivel elég fáradtságos dolognak érezzük leégett 1100 éves fatemplomok létének bizonyítását, feltételezzük inkább az utóbbit. Így megint csak egy egyszerű állítással találjuk szembe magunkat. Inkább álljon ezzel szemben a mi érvünk: a Lloyd útikönyvek Ausztria kötete, 1929-ből, mely így ír:

„Moosburg – itt volt Arnulf karintiai herceg rezidenciája, amely még romjaiban is impozáns látvány.”

Arra pedig, hogy miért állt olyan gyenge lábakon a karantániai egyházi szervezet, Karantánia addigi története a válasz. A tartományt, amelynek területe jószerint a Dráva helyenként jobban kiszélesedő északi völgyére, az Enns és a Salzach szűk kelet-nyugati irányú völgyeire, valamint a Mürz és a Mura völgyére (kb. Ptuj-Bad-Radkersburg vonalig) terjed ki, szlávok és elszlávosodó avarok lakták. (5. térképvázlat)

(Nem bajorok és nem keleti frankok!) Az öntudatosodó szlávok, elől az – alávetettséget nem tűrő – avar lakosság a Kárpát-medence Drávától északra lévő részeire húzódott. (Ez majd megismétlődik a 20. század elején is)

Nyelvükben a karantánok semmiben nem különböztek a tőlük keletre elhelyezkedő merchániktól (népszerűbb mai nevükön: nagymorvák) és etnogenézisük is hasonló módon rekonstruálható. (Az avar uralkodó réteg szimbiózisa a nagyobb tömegű, általa széttelepített szláv lakossággal.) Így magától érthetődő volt a déli szláv népek azonosulása Metód tanaival.

Az előző ponthoz kapcsolódik, hogy kár volt Salzburgtól drága mesterembereket hívni a sövényfonatos fallal megerősített vár építéséhez. Ilyet a helyi vagy a Kárpát-medencében még mindig élő, 300 éve őshonos avar lakosság is tudott készíteni. (Csak az olvasó kedvéért mondjuk el, az a bizonyos sövényfonatos vár Zalavár környékén nem karoling típusú, a Salzburgból érkező mesteremberek viszont tényleg dolgoztak Moosburg építkezésein Karantániában.) A régészeknek nagyon ki kellett tenni magukért Zalaváron, amikor az Árpád-korban épített kőbazilika-maradványok alapfalai alatt leégett szláv telep maradványait tárták fel, és két korábbi fából épített templom maradványaira is rábukkantak.

„A salzburgi érsekség tehetetlen haragjának örök dokumentuma az önmaga igazolására írt védekező irat – a pannóniai szláv egyházi viszonyok egyetlen részletes forrása. (355. oldal) A Kocel-Metód problémát végül csak a keleti frank hatalom erőszakos beavatkozása tudta megoldani. Kocel frank utódja Gozwin a Pannóniába siető új salzburgi érsekkel, Theotimárral már 874-ben felszentelt Pettobia (Ptuj) második templomát, s a 9. század végéig még további pannóniai templomalapításokról értesülünk... (356. oldal)

Javasoljuk, adjuk meg a forrásnak járó tiszteletet és a **karantánok megtérését** ne akarjuk rávetíteni a dunántúli avarokra. Ha véletlenül a Magyarország története szerkesztője nem olvasta volna „A BAJOROK ÉS KARANTÁNOK MEGTÉRÉSE” iratot, az alábbiakban idézzük innét, hogy térítőik miként szegényítették meg a nemes, szabad avarokat Karantániában:

„Arno püspök is hasonló módon végezte főpásztori munkáját: papokat szentelt fel és elküldte őket Szlavóniába, vagyis a karantánok vidékére és Alsó-Pannóniába az említett hercegekhez és grófokhoz, ahogy azelőtt Virgilius tette ezt. E hercegek közül az egyiket Ingonak hívták; ez nagyon kedves volt a nép előtt és szerették bölcsessége miatt. Annyira engedelmes volt irányába az egész nép, hogy ha valakihez akár csak egy betűk nélküli üres lapot küldött is, senki nem merte parancsát semmibe venni. Csodálatosan csinálta ezt! Valóban, a hívő szolgákat meghívta asztalához, és uralkodókat, akik hitetlenek voltak, mint valami kutyákat, az ajtón kívül ültette le, eléjük téve kenyeret és húst, meg fekete cserépkorsót borral, hogy így fogyasszák el az eledelt; a szolgáltnak pedig aranyozott kupákból adatott inni. Ekkor a előbbi kívül rekedtek megkérdezték, mondván: miért teszel így velünk? Erre ő azt felelte: nem vagyok méltók arra, hogy a szenteltvízzel megtisztítottakkal együtt legyetek ti, akik nem tisztultok meg; egyetek csak a házon kívül, mint a kutyák. Ez eset után versengve siettek megkeresztelkedni és a szent hitben oktatást nyerni. És így aztán gyarapodott a keresztény hit.”

Ez az egyházi alfejezet megint csak azt bizonyította, hogy 829 után – természetesen előtte sem –, a salzburgiak nem térítettek a Dunántúlon, csak Karantániában és a Drávától északra Pannónia határvidékén (Ptuj vidékéig bezárólag).

„PANNÓNIA GAZDASÁGA A 9. SZÁZADBAN” (357. oldal)

„Kocel elmozdítása után az ismét királyi kezelésbe vett Mosaburg várának templomán kívül salzburgi tulajdonba mentek át Kocel kisajátított birtokai. Az egyházi birtokok mérhetetlen megnövekedéséről már esett szó; jellemző, hogy a királyi és a magánbirtokra vonatkozó adatok jelentős részéről akkor értesülünk, amikor egyházi birtokká válnak. (...) A pannóniai birtokok üzemszervezete jellegzetesen frank-Karoling. (...) E köből épített háromhajós, nagyszabású Szent Adorján-templom maradványai az alaprajzi és technikai sajátosságok, valamint a templom körüli rétegvizonyok alapján a zalavár-réceskúti kőbazilika alapfalaival azonosíthatók. A Vár-szigetre épült Mária templom teljesen elpusztult, ismerjük viszont a körülötte-mellette fekvő 9. századi temetőt. Ezzel ki is merültek a 9. századi Pannónia építészetére jelenleg hozzáférhető adatok.”

Nehézünkre csik olvasni ezt a régészeti erőlködést, amely már-már komikumba fullad. Most kiderül, hogy ez a 9. századi kőbazilika Szent Adorján temploma (a templom körüli rétegvizonyok alapján). Ha a Mária templom teljesen elpusztult, akkor léte nem bizonyítható. Temető akárhány lehetett, akárhol. Nem szép ez a csúsztatásra alapozott félrevezetés.

Álljon itt mementónak, mivé képes dagadni egy bizonytalan, téves hipotézis, ha önálló útra indul:

Csorba Csaba: Árpád népe (Kulturtrade Kiadó, 1997., a kötet szaklektora Bóna István akadémikus)

„Dunántúl a frank birodalom legkeletibb tartománya, amely Karlmann fiának, Arnulf hercegnek (887-től király) uralkodása alatt hatalmi központtá válik. Arnulf 876 és 884 között Carantania és Pannonia hercege, egyik székhelye padig (896-ig) nem más lehetett, mint a mai Zalavár határában állott Mosaburg, amire Bóna István hívta fel a figyelmet.

A régészeti ásatások során megtalálták a 890. március 21-én kelt Arnulf-féle oklevélben Mosapurc regia civitasnak nevezett uralkodói székhely (németül Pfalz) palotakápolnájának és talán a hercegi-királyi palotának is az alapjait. Ezek az épületek olyan nagyszabásúak, hogy hasonlókat sem a mai Ausztria, sem Bajorország területén nem ismerünk azokból az időkből. A palotakápolna festett üvegablakainak töredékei is előkerültek. Ha-

sonló üvegek a keleti frank uralkodók szakrális székhelyén s egyben temetkezőhelyén, a lorschei Pfalzban felbukkant fel. Kezd egyre világosabbá válni, hogy Pannoniában a 9. században rendkívül magas szintű Karoling-kultúra honosodott meg, amelynek kisugárzása felfedezhető a cseh-morva területeken is. Tehát Pannonia nem valamiféle „nagymorva gyarmat” volt, hanem hatalmi és kulturális központ. A keleti területek kiemelt helyére mi sem jellemzőbb, mint az, hogy Arnulf kancellárjának a nyitrai püspököt, Wichinget nevezte ki”

EZ NEM VICE! Ilyesmiért nemzetközi történész-régész körökben egyszerűen egyszerűen kiröhögik az illetőt még a szlovákok is. Inkább idéznénk valami konkrétabb leírást, ami természetesen nem Zalavárra vonatkozik: (Pető-Szombathy: Ausztria útikönyv: Moosburg ismertetése)

„Magyar neve Mohvár. Szülőhelye Arnulf császárnak, aki uralkodása éveiben(887–899) időnként itt tartotta székhelyét. (Született 850 körül? H. Z.) A német Karolingok kihalása után a vár is elvesztette jelentőségét. (...) eredetileg a karantán hercegek tulajdona volt...”

Lehet, hogy a salzburgi mesterek mégis impozáns palotákat, templomokat építettek, igaz nem a Zala mentén, hanem Moosburgban?

Javasolnánk, vessünk egy pillantást a fentebb már említett térképre. Moosburg 15 kilométeres körzetében a következő árukkodó helységneveket és tájjelző fogalmakat lehet a térképről leolvasni:

Schwarzes-Moos (1 km távolságra), *Faschinger-Moos* (5 km távolságra), *Mooskeuschen* (4 km távolságra), *Moosburger Bach*: a város melletti mocsár, illetve most a *Mitterteich*-ből (tavacska) kifolyó patak, amely a Drávára fut le. A várostól délre 2 km-re van a 616 méter *Sallacher Berg* (szótő: *Salla*). Ennek a hegynek a Wörtersee felé eső oldalán egy *Sallach* nevű falu található.

Egy kicsit távolabb folytatva: *Seltenheimer Moos* (6 km távolságra), *Moos* (8 km távolságra), *Karnburg* (a 9. századból adatolt vár, 10 km), *Schattenmoos* (11 km), *Maria Saal* (a 9. századból adatolt), *Maria Saaler Berg* (szótő: *Saal*). Természetesen az sem mindegy, hogy *Maria Saal* közvetlen közelében létezett egy *Virunum* nevű római város... Ennek közvetlen közelében egy kis helység neve a szőlőművelésre utal: „*Weinzer*”. Vajon véletlennek tekinthető-e az, hogy a mai Ausztria területén található *St. Stephan* helységnevek 90%-a Karantániában (a mai Karintia + Stájerország) található az osztrák autótatlasz szerint.

Ugyanez általánosítható a *Conversio* által említett templomalapításoknál a következő szentek esetében:

Szent Irodbert - Rupert - Ruprecht 100%; *Szent Péter* - 21 jelzett helyből 16; de folytathatnánk a többit is. A *Conversio*-ban feltüntetett helységneveket kár térképen keresni, mivel azok nagyon gyorsan a névadó szent helységnevekké alakultak át.

Ortahn helység lázas magyarországi keresése helyett csak a Klagenfurti-medencére kell nézni és megláthatjuk azonnal *St Michael* falut. Megengedhet az olvasó nekünk is egy állítást: elképzelhető, hogy 1100 évvel ezelőtt a *Salla* vagy *Saal* nevű hegyből eredő patakot *Sala*-nak hívták és nem *Moosburger Bach*-nak, mivel az előbb létezett, mint a vár... (6. térképvázlat)

A Pannonia Inferior említése pedig a salzburgi szerző földrajzi tájékozatlanságára utal, mert történelmileg a Karintiahoz kapcsolódó Pannonia nem Inferior volt. Abban némi igaza van, hogy ez Pannónia alsó, szélső részének tekinthető. 500 évvel Pannónia felbomlása után ne is várjunk el pontosabb tájékoztatást, különösen akkor ha írástudó akadémikus a 20. század végén, az egykori Pannóniában megengedheti magának a következő kinyilatkoztatást:

„863-tól kezdve a 870-es évek végéig feltűnik a forrásokban egy részében Pannonia meglevő új elnevezése: Carantania, a karantánok régiója, regnum Carantanorum, esetleg a vele azonos jelentésű Sclavinia. Területi körülhatárolása pontosan megfelel a korabeli Pannóniának.” (pl. az Enns-melléki erdőbirtok is)

Sajnos Bóna a fent idézett területi körülhatárolást bizonyítani nem tudta (nem is akarta).

Amennyiben Wattenbach múlt századi vízióján (Hunfalvy-Hóman követők) és pár csehszlovák forráson kívül másral a Zalavár-Moosburg azonosságot nem tudják alátámasztani, jó lenne ezt most már valakinek végleg helyére tenni, és ne ártatni szegény Zalavár népét-polgármesterét.

ELLENKEZŐ ESETBEN PEDIG AZ AKADÉMIA HASSON ODA, HOGY A MEGLEVŐ EMLÉKMŰVEKET RENDBE TEGYÉK, SŐT MAUZÓLEUMOT ÉPÍTSENEK ARNULF FÖLDI MARADVÁNYAI RÉSZÉRE, AZOKAT ÜNNEPÉLYESEN REGENSBURGBÓL SZÁLLÍTTASSÁK ZALAVÁRRA, A SZÜLŐFÖLDJÉRE... Özönleni fognak a karintiai turisták... Felelőtlenség volt eddig is parlagon hagyni...

Folytatva Pannónia gazdasági viszonyait:

„Karoling pénznek, pénzforgalomnak eddig nincs nyoma Pannóniában, nem jobb a helyzet Ausztriában sem. (360. oldal) A Karoling Pannónia gazdasági viszonyairól a fentiekben meglehetősen vigasztalan képet kaptunk.”

Ha ilyen vigasztalan a kép Karoling-Pannóniában, csak azt nem értjük, hogy az előzőekben miért kellett az egyházi birtok mérhetetlen megnövekedéséről és a birtok jellegzetes frank-karoling üzemszervezéséről mesélni...

PRIBINA, KOCEL ÉS METÓD

A Mojmir morva fejedelemtől elűzött frankbarát nyitrai herceg 833–836 között lépett Pannónia földjére. Az Oriens prefektusa, Ratbod comes (833-tól) karolta fel, mutatta be Német Lajosnak, aki Pribinát, a Mojmir ellen bármikor felhasználható szláv törzsfőt Ratbod gondjaira bízta.”

Mivel ugyanazon forrásból dolgozunk, felhívánk a szerző figyelmét egy „apróságra”, amely felett nagyvonalúan elsiklott: tudniillik az általa „szláv származású, tökéletesen megbízható karoling főúr”-nak nevezett Pribina elfelejtett megkeresztelkedni, mielőtt Ratboddal és Lajos királlyal megismerkedett... Van még egy kis problémánk a mondatnál, mert ki van emelve forráskörnyezetéből. A forrás egy bizonyos Pribináról szól, akit a morvák hercege, Mojmir száműzött, itt viszont egy nyitrai hercegről hallunk, aki 833–836 között lépett Pannónia földjére és Mojmir ellen bármikor felhasználható szláv törzsfővé vált. Sőt, miután királyi parancsra megkeresztelkedik a salzburgi püspöki székhöz tartozó Treisma helység majorjában található Szent Márton templomban, övével nyoma veszik... Nem látjuk bizonyítottan azt az általánosan elfogadott nézetet, hogy Treisma azonos lenne a mai Traismauerrel, mivel az nem tartozott sohasem a salzburgi térítési érdekszférába. (Passau lenne az illetékes.) Szent Márton helység pedig rengeteg van Karintiában, amelynek lehetett előző neve Treisma. Ugyanez vonatkozik Pribina lakóhelyére, illetve korábbi birtokai helyszínének meghatározására. Nitrava-ról van szó, ahol a Conversio szerint Adalram érsek (821–836) szentelt fel számára templomot. Mivel Salzburg joghatósága soha nem terjedt túl a Dunától északra, tekintsük Nitrava helységet meghatározhatatlannak, valahol a Száva környékén, ahová még az érsek el merészelt menni. Egy magára valamit adó történésznek ezen legalább el kellene rágódnia. Ebben a Nitrava-Adalram érsek kérdésben egyébként is nagy kérdőjelek bujkálnak: ha templomot szentelt számára, mint a terület ura, miért nem keresztelkedett meg?

„Pribina és Ratbod között csakhamar valamiféle viszály tört ki, ami alighanem Pribina későbbi karrierjének a háttere és lényege. Ratbod, a kiterjedt birtokok felett rendelkező hatalmas gróf feltehetőleg már a 830-as évek végén igyekezett a zavarosban halászni, később hiútlenség miatt leváltották, és beneficiumait elkobozták. Pribina, féltelmében, övével együtt a bolgárok földjére menekült, korántsem az ellenséghez, hiszen Omurtag utódja, Malamir már 832-ben békét kötött a birodalommal, s a jó viszonyt többé semmi sem zavarta, hacsak Pribina menekülése nem. Nem maradhatott tehát a bolgároknál, kénytelen volt fiával, Kocellel és embereivel a birodalom ellen lázadó Ratimar Dráva-Száva közti szláv fejedelemmel menedéket keresni. Ratimar ellen Német Lajos Ratbodot küldte nagy sereggel (838): a frankok a szlávok országát ismét bekebelezték. Ratimarral futott Pribina is a Száván túlra.”

Elég kalandos Pribina és csapatainak sorsa. Mivel nagyon keveset tudunk Ratbod tartózkodási helyéről (Traungau környékén vagy Karantániában prefektusoskodott?), inkább ne bonyolódjunk bele a semmivel nem bizonyítható feltételezésekbe. A történelem színpadáról csak 859-ben távozik, viszont előtte már valószínű 839 körül kibékül az emigrációból megtért Pribinával. Ő ugyanis, egy univerzális korabeli szláv utazó nagykövet, különösen alkalmas hatalmi vákumok betöltésére, ezért szívesen alkalmazzák...

Elemezzük egy kicsit Pribina és csapata útját. Feltételezhetően 834 körül eltávoztak Ratbodtól, és ki gondolná, a bolgárokhoz mentek. Ez a kis malőr képes volt megzavarni Malamir és „Német” Lajos 832-ben szentesített szövetségét (legalábbis Bóna szerint), tehát nem maradhatott, így Ratimarhoz kérdzkeedett be. De Ratimarra le is sújtott a végzet. Pribinástól, Koceléstől Ratbod elől menekülniük kellett a Száván túlra.

„Pribina azonban bizott híuságában. (? H. Z.) Embereivel együtt felkereste Salachót, a Dráva menti végek határgroffját. Rathbodnak ki kellett békülnie Pribinával, majd a király, hívei kérésére, kiterjedt birtokot (beneficiumot) adományozott neki a Zala folyó környékén (840 körül).”

Miután kibékült mindenki mindenkivel (840 körül vagyunk), a király Pribinának adta Alsó-Pannónia egy részét a Sala nevezetű folyó környékén. Mekkora területet kaphatott hűbérbe egy teljesen megbízhatatlan, összevissza kielcsélő szláv törzsfő, emberei nélkül, próbaképpen? Az olvasóra bízom.

Fentiek forráskritikáját földrajzi vonatkozásban elvégeztük korábban, ott utaltunk a Karantánia-Pannonia átfedés lényegére is. Viszont pihentetésül hadd idézzek Róna-Tas András: A honfoglaló magyar nép (Balassi Kiadó, 1997.) című könyvéből egy gondolatot.

„...Pribinának 840 körül kiterjedt birtokot adományozott a Zala folyó mellett. Nemsokára megindultak a harcok Mojmir morva fejedelem ellen. Pribina nyilván nagy szerepet játszott ebben a harcban, és a Mojmir feletti győzelem után 846-ban újabb birtokot kapott a mai Burgenlandban lévő Wulka mellett. Címet is kapott a birtok mellé, a Dráva-vidék határgroffja lett. (ti. Zala és Wulka összevonva = Dráva) Feladata az volt, hogy összegyűjtse és a frankok híuságán tartsa a különböző irányokból és okokból menekülő szláv csoportokat. Ennek érdekében a Zala folyó mocsaras vidékén kiépítette az új központot, amelyet Mocsárvárnak: Mosaburgnak (Zalavár) neveztek.” (201–202. oldal)

A szerző művét unokáinak írta, ezért kommentár nélkül hagyjuk, de az állami támogatást már nem szívesen. (Ti a Művelődésügyi és Közoktatási Minisztérium támogatta a kiadást.)

„A frankok iránti híusága azonban véglegesen csak a Mojmir megbuktatásért vívott harcokban igazolódott be. Jutalmul nemcsak újabb 100 mansiót kap, a mai Burgenlandi Wulka folyó mellett (846), de röviddel később régebbi birtokait is örökös tulajdonná (allodium) tette a király. Ekkoriban nyerhette el a Dráva-vidék frank határgroffjának tisztét (846–848 között.)”

Mivel Bóna történészdoktor, számonkérhetjük a forrásmegjelölést Mojmir megbuktatása ügyében. Mi nem találtuk.

Mint történész, elgondolkodhatott volna azon, hogy a Zala folyó és a Wulka körül birtokkal – nem területtel – rendelkező hűbérrest miért Dráva-vidék határgroffjának nevezik. Mennyivel egyszerűbb lenne Moosburg-ból kiindulni, az tényleg nincs messze a Drávától és logikusabb is az elnevezés a bajor királyság déli irányból történő védelmére. (A Dráva nyugat-kelet irányú folyó.) Ha több időnk lenne, bizony jobban utánanéznénk annak a Wulka körüli birtoknak, hátha az is inkább a Klagenfurti-medencében, használható távolságra feküdt Moosburgtól. Fentiek kapcsán viszont nem tekinthetünk el a forrás idézésétől.

„A Kegyes Hludowicus (Lajos)” királynak tehát tudomására jutott, hogy Pribina jó szándékú az Isten szolgálatában és az ő szolgálatában is. Ezért egynémely híveinek többszöri figyelmeztetésére teljes tulajdonba engedte át neki azt, amit előbb csak hűbérként birtokolt ... Regensburgban 848. évében október 12-én...”

Nagyon súlyos dolgokat állít ez a forrás.

1. Lajos király vagy amnéziában szenvedett

2. vagy nem volt tudomása róla, hogy létezik birodalma határán – elég tekintélyes területen – egy vazallus fejedelem, akivel vállvetve harcolt Mojmir megbuktatásáért (Bóna szerint), miközben tudjuk, tilos volt szlávoknak és avaroknak fegyvert eladni 805. óta. Ez annál is inkább dehonesztáló a királyra nézve, mert Pribina e tevékenységét 840. óta végzi. Valószínű tehát, hogy a király a 848. évi birtokadományozó oklevelet el sem olvasta, valamilyen kijárók dugták az orra alá ellenjegyzésre. Lehet, hogy már akkor is zsebszerződésekkel operáltak nyugati végeinken?

Ismételten kérjük Bónát, maradjunk a forrásoknál. Tehát egy Pribina (nem herceg, nem szláv törzsfő), akiről a morvák területéről száműzték, hűbérbirtokot kap egy Sala nevű folyó mocsaras berkeiben, és elkezdte körös-körül összegyűjteni a népeket (nem a saját törzsét hozta magával) és templomokat épít (nem túl sokat). A forrás még a 865-ös évnél emlékezik meg róla, csakúgy futólag, miszerint a morvák ölték meg. A felbujtóról természetesen a forrás hallgat, de nem nehéz személyére következtetni. Az események menetéből tisztán látszik, ki lehetett. Az apja ellen a winidusokkal (marahai szlávok)

szövetkező Karlman az Inn folyóig foglalja el Karintiát. (Dráva-Száva közből támadva.) Ekkor (861–862 körül) ölték meg Pribinát. 865 körül már nem volt ildomos ezt elmesélni, mert Karlman volt a feljebbvalója Pribina fiának, Kocelnek.

„Pribina kapóra jött a frankoknak, a Dráva-Zala vidékén a szlavinok (szlávok) markjának comese lett. Erre a célra keresve sem találhattak volna alkalmasabb embert a frankokhoz rendületlenül hű szlávnál. Az egykori adatokban nincs arról, hogy Pribina valamilyen félig-meddig önálló vazallus fejedelem lett volna.”

Azért nem teljesen reménytelen eset Bóna, mert csak-csak érzi a források erejét.

„Mégis különleges megbízásról volt szó A határok biztosításán túl a 820-as évek végétől a Dráva-Zala vidékére menekült-települt különböző szláv csoportokat kellett összefognia, és a birodalom kereteibe gazdaságilag és politikailag beszerveznie. E célból a frank hatalom engedélyezte a terület központjában, a Zala folyó mocsaras szigetvilágában fekvő korábbi ideiglenes adminisztratív központ megerősítését, illetve új székhely alapítását.”

Gyorsan túteszi magát azonban az előző pontban általunk megdicsért gondolaton és szabad szárnyalásba kezd „Pribina különleges megbízása” a „szlávok politikai beszerzése” és egyéb kitalációk kapcsán.

„A németektől később egyszerűen Mocsárvárnak (Mosaburg, Urbs Paludarum) nevezett vár és településhalmaz (urbs, castrum, munitio, illetve civitas és suburbiumok) legfeljebb bizonyos építéstechnikai sajátosságokban mutatott szláv vonásokat, szerkezetileg miben sem különbözött a szász földön keletkezett civitasoktól. Ezt a korai keleti frank civitas-típust követik saját fejlődésük során a szomszédos szláv törzsek, kivált a morvák. Központja a vár, amelyet közelebb-távolabb fekvő erődített vagy erődítetlen váralják (suburbiumok) vesznek körül.”

Végtelen örömmel tölt el bennünket, hogy egy pillanatra Bónából előbújt a régész szakember, és le meri írni, hogy a Zalavár környéki vár- és településhalmaz legközelebbi párhuzamai a morváknál találhatók. (Pontosabban a Morva-medence területén, ahol Árpád magyarjainak bejöveteléig – mivel semmi ok nem volt a népesség kipusztulására – avar utód népesség élt.) Lehet, hogy egyszer még azt is megérjük, hogy szakember régészek összehasonlítják a Morva-medence 9. századi, gazdag régészeti anyagát a Kárpát-medence hasonló korú anyagával?

„A régészeti kutatások Mosaburgot a Zala közelében fekvő zalavári Várszigettel és a környező szigetekkel, köztük a Récéskút-szigettel azonosították. Különösen fontosak a Récéskút-szigeten végzett ásatások, amelyek alapján feltételezhető, hogy ezen a helyen Pribina előtt is település volt, s talán templom is állott.”

A régészetten nagyjából túl vagyunk, de azért megnyugtató számunkra, hogy Pribina előtt is volt település Zalaváron, s talán templom is. Ez egyben annak is bizonyítéka, hogy a Keszthely környéki régészeti kultúra jóval régebbi, mint a Moosburgi mocsár lecsapolásának története (Karintiában).

„Pribina további sorsáról keveset tudunk. 860. február 20-án még élt és Regensburgban tartózkodott. Várához közel, a Zala déli kanyarulatában (Salapiugin) fekvő birtokot adományozott ekkor az altaichi monostornak.”

Az intenzív kulturális csereegyezmények következtében ez az altaichi monostornak adományozott birtok az oszt-rák történelemkönyvekben már „Zalabér” címszó alatt gyökeresedett meg; ők is félnek tőle, nehogy valaki újra firtatni kezdje Salapiugin fekvését. Igaz, térképeken ez a Zala északi kanyarulatában fekszik... Így szép lassan történelmileg is csatlakozhatunk Európához. (Egy constans 5 éves távolságra vagyunk folyamatosan az EU-tól.) Ők most sem tiltakoznak az ellen, hogy mi azt mondjuk: „Már akkor is ti voltatok a főnökök. Tehát ne merészelje a magyar parlament megkérdőjelezni a dunántúli, különösen a zalavári és a zalabéri zsebszerződések jogosságát a 21. század hajnalán...

ÖSSZEFOGLALÁS

A címben felvetett kérdések kapcsán röviden összegeznénk jelen tanulmány végkövetkeztetéseit:

1. MOOSBURG

fekvését illetően remélem kimerítően sikerült bizonyítanunk, hogy **Karantániában** létezett cca 860-tól, **nevét a mai napig megtartotta, hagyományai elsőrangúak, régészeti oldalról alátámasztott** – de valamilyen okból agyonhallgatott. Nagyon súlyos érv a Zalavár/Moosburg azonosság ellen az, hogy a 19. század közepéig semmilyen formában nem merült fel ennek a leghalványabb lehetősége sem. Teljességgel kizárható annak a feltételezése, hogy a „magyarok pusztítása” miatt semmiféle hagyomány ne maradt volna fenn a hellyel kapcsolatban, annál is inkább, mert a 11. század elején Szent István ott bencés apátságot alapított. (A magyarok inkább pusztították idegen országok, tartományok területét – Karantániáról 907- és 970 között elnémulnak a források, egyetlen sor írásos hír nem lát napvilágot – mint sajátjukat, amelyet csak egyszer kellett elfoglalniuk...) Tudomásunk szerint sem a vatikáni, sem a salzburgi archívumok, könyvtárak nem égtek le, nem semmisültek meg. Így nagyon is kézenfekvő lett volna a 10. század végi kereszténység magyarországi térhódításával ennek a hagyománynak, sőt névnek a továbbélése is (legalább latinul). Zalavár/Moosburg azonosságának régészeti alátámasztása nagyon gyenge lábakon áll a rengetek „lehetett”, „egyaránt számításba jöhetett”, „többperiódusú kőkomplexum fa előzményekkel” kifejezésekkel. A nagy reklámokkal kísért felfedezések, teóriák csöndben kimúlhatnak. Mindezek szakszerű régészeti cáfolatát Bakay Kornél végezte el. (Őstörténetünk régészeti forrásai II. kötet 253–267. oldal)

Így a 20. század végén ideje megállítani azt a 19. századi nagy indogermán szellemi terjeszkedést, amelynek Zalavár esetében Wattenbach volt az elindítója és annak továbbgyűrűzését sajnos nem sikerült megállítani.

2. PRIBINA ORSZÁGA

A források alapos tanulmányozása és megidézése kapcsán elfelejthetjük a trianoni utódállamok (sajnos a magyar is) történeti műveiből beszivárgó minősítő jelzőket („Karoling főúr, bajor nemes feleséggel”, „nyitrai herceg”, „Malamir barátja”, „Német Lajos kedvence”, „önálló fejedelem”, „különleges megbízást teljesítő ügynök”, „utazó diplomata”). Inkább maradjunk meg a legfontosabb forrás által realisabb „bizonyos Pribina” megnevezésnél, aki a Klagenfurt-medencében a környező erdőkből, mocsarokból előmerészkedő szlávokat maga köré gyűjtötte, és serény templomépítésekbe kezdett, mielőtt még a salzburgiak odamerészkedtek. A bajorok vazallusa volt, akit urai a szláv népesség engedelmességre bírására használtak. Egyszerű földbirtokos, akinek nevét „Német” Lajos király nem is ismerte. Miután templomai közül egyet a salzburgi érsekségnek felajánlott és a püspökök a „kiküldetésben” jól érezték magukat – és már biztonságban is –, a lényegesen jobb klímájú Karantániában, a neve is megörökítésre került az évkönyvekben. Semmiféle néven nevezendő országgal nem rendelkezett, illetve annak tisztázását, hogy milyen kapcsolata volt a bajor örgróffokkal, hercegekkel, bízzuk az osztrák/karintiai történészekre. Mivel alig ismerem az e témával foglalkozó osztrák történelmet, azt tudom megállapítani, hogy a „hivatalos vonal” szintén letudta a kérdést Wattenbach-al. Természetesen nem annyira, hogy Arnulf tevékenységét, hagyományát Zalavárra testálnák. Esetükben fordítva működik a régészet: a 9. századi leleteket minősíti a hivatalos vonal 12. századnak, pedig Arnulf hagyományát ők sem merik megkerülni.

(A gazdag Ausztriában nincs pénz a moosburgi ásatásokra, a terület magántulajdonban van és 60 éves erdő nőtte be a romokat. Lehet, hogy ez is a Versailles-i diktátum része volt a fiatal csehszlovák állam megigzmosodása érdekében?) A *Conversio* szövegéből érződik a kor bajorjainak felelőssége – mint Pribina, mint fia, Kocel halálával kapcsolatban, de Karlman a sajátjuk – olyan-amilyen –, és ők bizony nem piszkítanak bele saját fészükükbe. Egy szóval sem említik Metod bezárását, pedig ez éppen akkor történik. Az első világháborút követő délszláv térhódítás pedig különösen rosszul determinálja a korrall foglalkozó német kutatók tudatát. Így elég fáradtságos feladat lesz a könyvtárrnyira bővült Pribina irodalom (nem forrás) rájuk testálását, miután Wattenbach ilyen jól ránk szóta! Véleményem szerint felkészült történészeink kárörvendő lekezeléssel nyugtázzhatják a mieink további crölködését e kérdésben. (Remélem már nem sokáig.)

3. A KAROLING PANNÓNIA FOGALMA

A 6. fejezet áttanulmányozása arra a megdöbbentő eredményre vezetett, hogy az un. Karoling Pannónia, mint a mai Dunántúl szinonimája egy merő kitalálás. Sajnos nem rendelkezem olyan lexikai tudással, hogy megállapítsam, kitől származik e ma már meggyökeresedett fogalom, de az eredete nem bír különös jelentőséggel. Mivel a források ellenőrzése kapcsán a „Dunántúl történetének” legfontosabb dokumentuma a „Conversio” vértett el, nem tudom, mivel lehetne még alátámasztani a fentebb jelzett azonosítást. Senki sem kívánja kétségbe vonni, hogy a Frank Birodalom Bajorországhoz keletről és délről csatlakozó – változó nagyságú – részeit időnként Pannóniának (Oriens-Karantánia) nevezték, de Pannónia volt a morvák tartózkodási helye is a források által (846–900) említett időszakban. Amennyiben elfogadjuk azt a teóriát, hogy a morvákat a frankok/bajorok alávetették, úgy van létjogosultsága Frank Pannóniáról beszélni. Teljesen egyértelmű a forrásokból, hogy ez 871 után már nem állja meg a helyét, mert Morávia függetlennek tekinthető. Viszont a teljes 9. század folyamán megfigyelhető és igazolható, hogy az Enns és a Bécsi-erdő közötti területet Pannóniának nevezik. Részben Pannóniának nevezik Karantániát is, különösen annak keleti részét, amely ténylegesen, az ókori fogalmak szerint is Pannónia volt. Tehát az Alpoktól keletre a Drávától északra található terület más népek fennhatósága alatt volt és nem került frank/bajor befolyás alá! Mértékadó forrás bolgárnak nevezi őket, természetesen nem vizsgálva, milyen népességet takar a név. (Avar, onogur, wanger, kavar, ungri stb.) Hogy miből szinterizálhatta Bóna ezt a 6. fejezetet, sajnos még találgatni sem tudunk, bár némi útmutatást ad a Magyarország története végén található irodalomjegyzék – kedves, magyarázó kiegészítéscél (a marxista tudós már csak ilyen).

Jelen tanulmány publikálásával az ebben foglaltak ellenőrzésével bátran javasoljuk az Akadémiának a Magyarország története 6. fejezet KAROLING PANNÓNIA-hoz fűződő részét (346–365. oldal), mint elavult hipotézist annulálni, mivel nem a későbbi királyi Magyarország területét taglalja és így a mai Ausztria és Szlovénia történelméhez tartozik. (Sajnos ők sem fognak használható részt találni benne.) Természetesen meg kellene írni a Dunántúl történetét szakavatott kéznek a Karoling Pannónia helyett, amelyhez jó alapot biztosít jelen tanulmány remélhető MOOSBURG/ZALAVÁR váltoállítás.

Tisztelettel
a szerző

P. S.

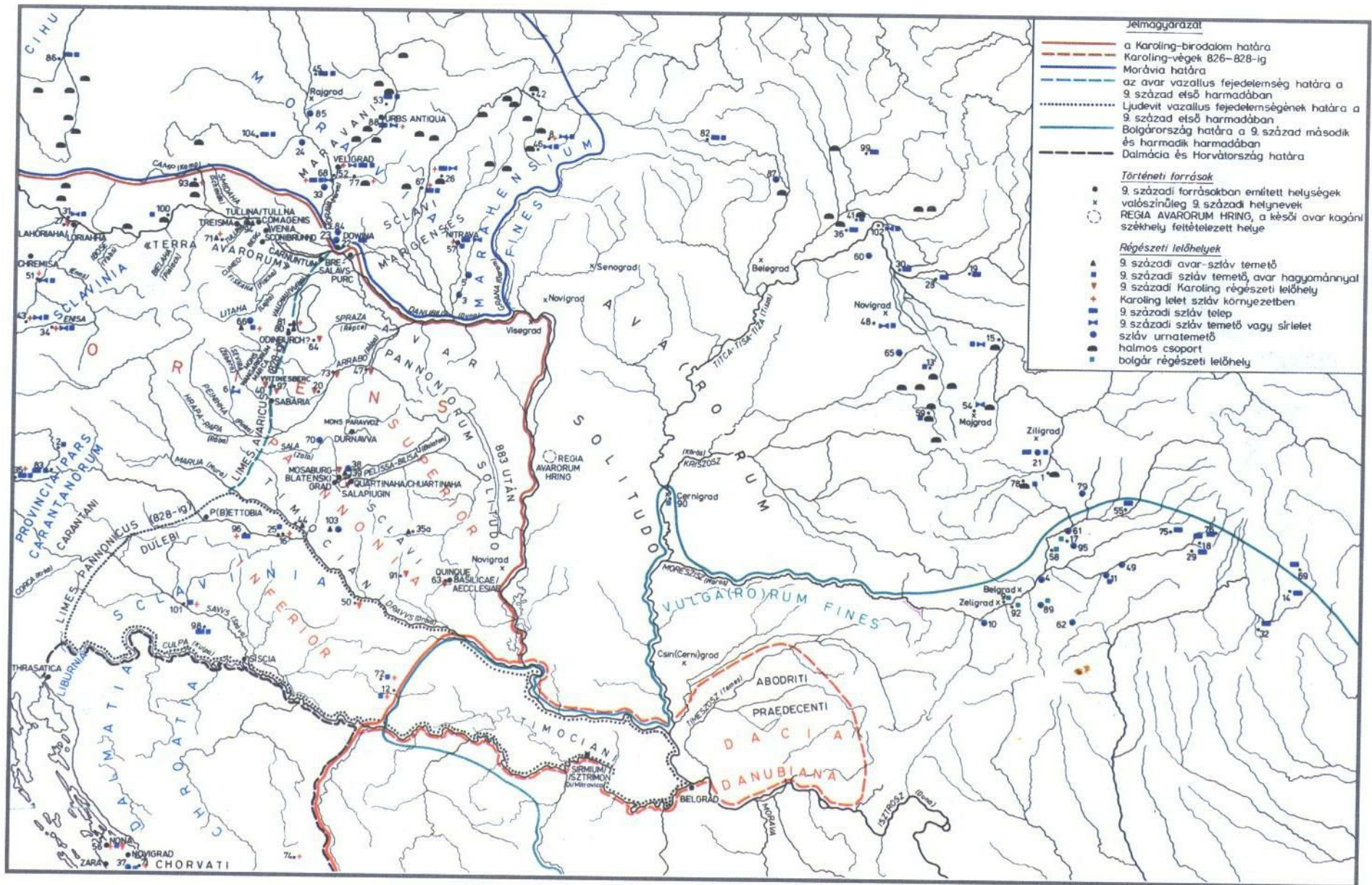
A tanulmány elkészülte után Bakay Kornél említése nyomán került a kezembe Salamon Ferenc, a Századok 16. évfolyamának (1882. év) közel 120 évvel ezelőtt megjelent, kútfőként forgatható tanulmánya. Nem lehet eleget csodálkozni a szerző szakértelmén, a magabiztos latin nyelvtudásán, amelynek segítségével egy „nem régóta határozott alakú hipotézist” tesz helyre és utal a (Karantföldi) Sírúriai történészek hatáskörébe, Moosburg fekvésének meghatározásra, természetesen annak megállapításával, hogy ezt ne keressék a Balaton környékén. Értékezésének gyakorlati haszna sajnos nem lett. Amitől óvott, bekövetkezett. Az ismert történelmi változások (Trianon, szovjet bekebelezés) hatására magyar történészek népes serege nem kímélte meg magát a hasztalan fáradságtól.

(1946-tól talán Magyarország legköltségesebb ásatásait lehetett volna elkerülni és a régésztszadalmat egy bizonyíthatóan 11. századi leletegyüttes kényszerűen 9. századira minősítésétől megkímélni. Mivel képtelenség a teljes magyar történelmet forrásszinten átlátni, így számomra a legfájdalmasabb, hogy a kor történetével foglalkozó Boba Imre jóhiszeműen tényként fogadta el a Zalavár-Moosburg azonosságot (valószínű Hóman Bálint nyomán) és mivel kételyei merültek fel a pozsonyi csata helyszínét illetően (nem alaptalanul), hajlott a Braszláv név által okozott megtévesztés következtében a helyszín Zalavárra helyezésére.

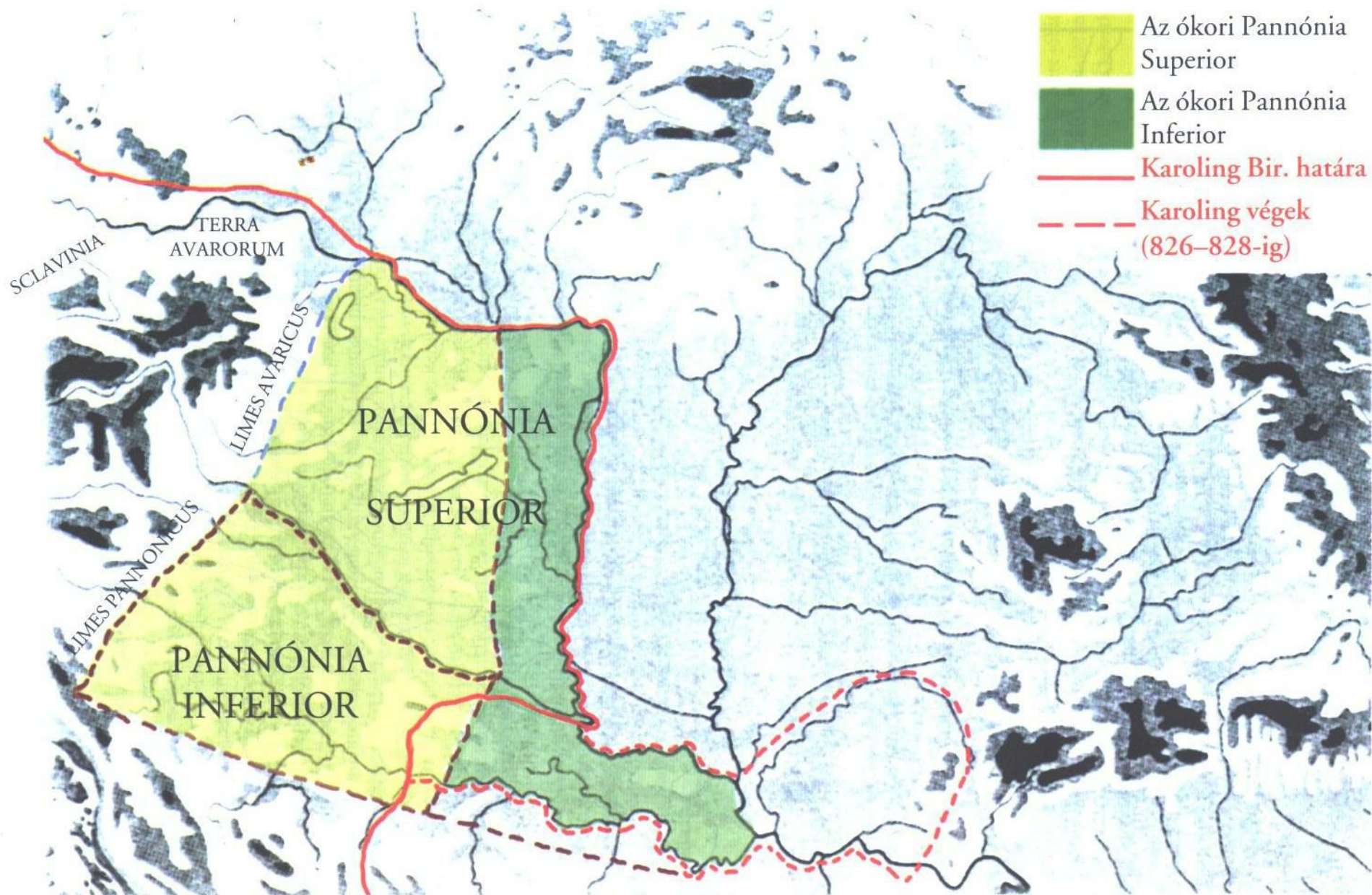
Természetesen Salamon más kiindulási alapról ugyanazt bizonyítja és néhány jelentéktelen, nem vizsgált állításán kívül csak egyet lehet érteni vele. Így kötelességemnek érzem Függelékben közölni, változatlan, 1882-i formájában a tanulmányt*, hátha a „megtévesztett” marxista-leninista történész-nemzedék önkritikát gyakorol, de legalább az új történész-nemzedék ihletet meríthet, hogyan kell forrást feldolgozni, mert „a tudományban a legkisebb tévedés sok igazságnak állja útját”.

* A tanulmány lábjegyzeteit folyamatos számozással lártuk el az áttekinthetőség érdekében.

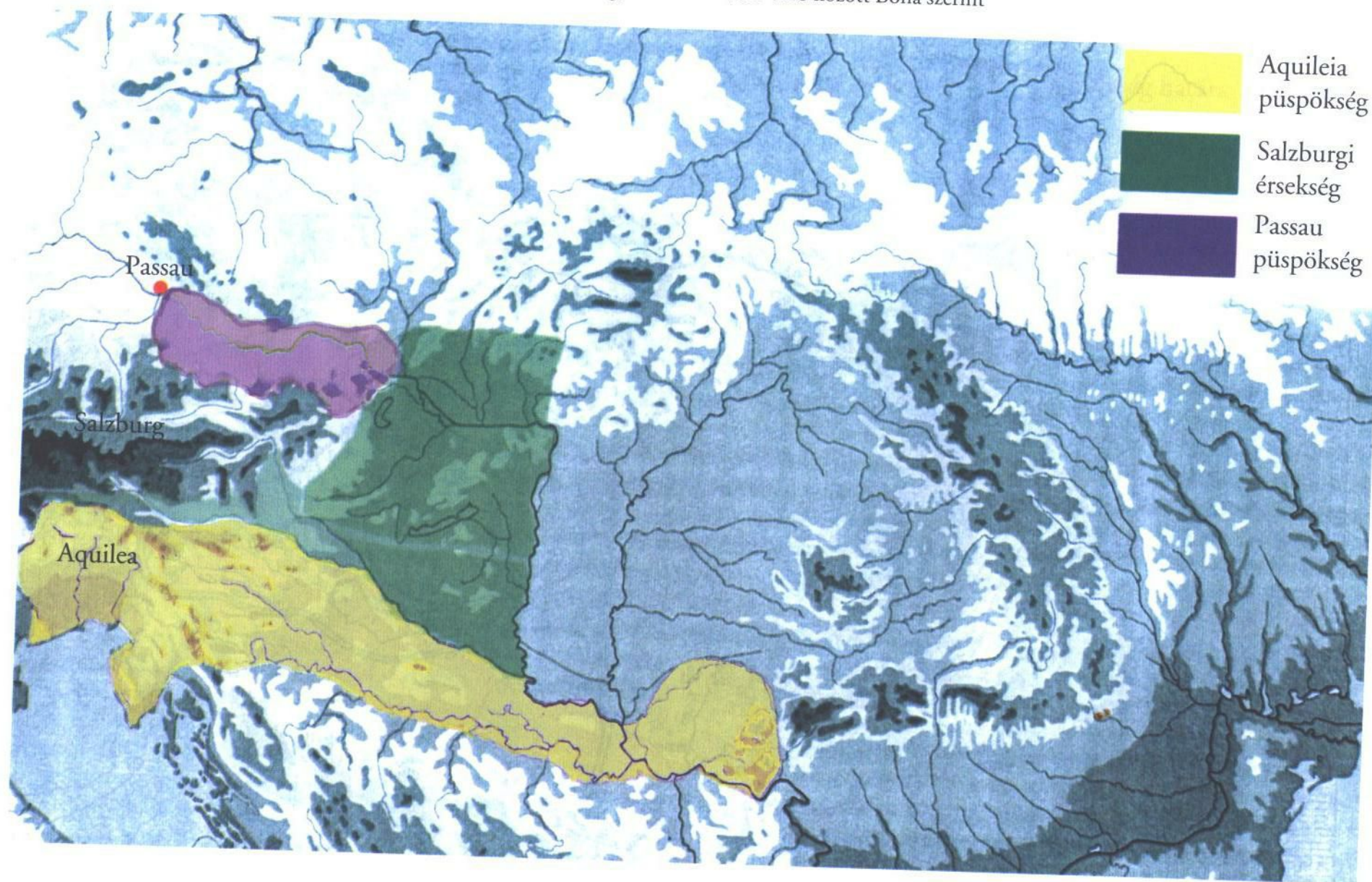
26. számú térkép:
A 9. századi Kárpát-medence a történeti források és régészeti lelőhelyek alapján (MT szerk: Bóna István)

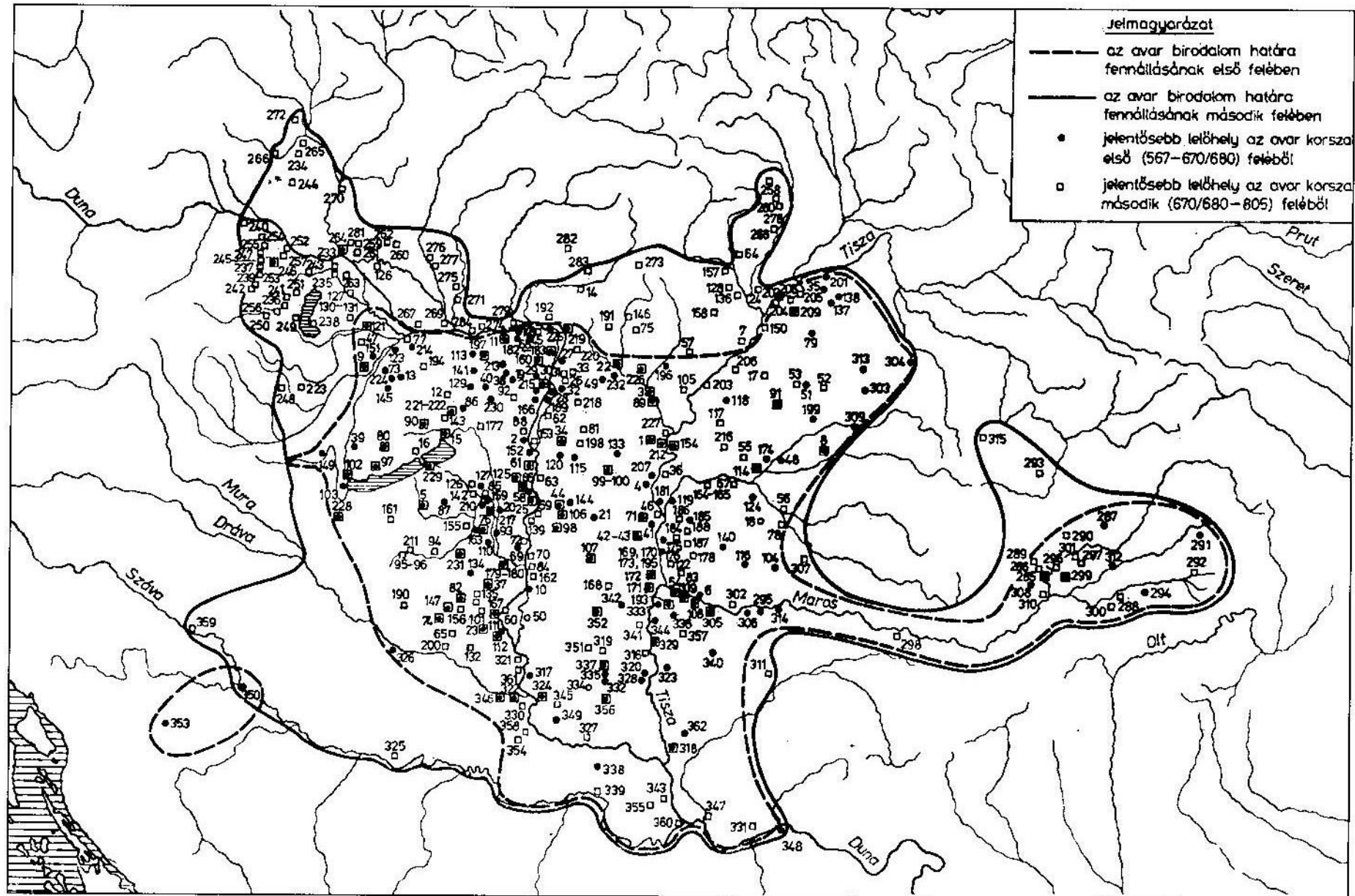
1. térképvázlat: A Karoling birodalom kiterjedése Bóna szerint

2. térképvázlat: Egyházi térítés 796–828 között Bóna szerint

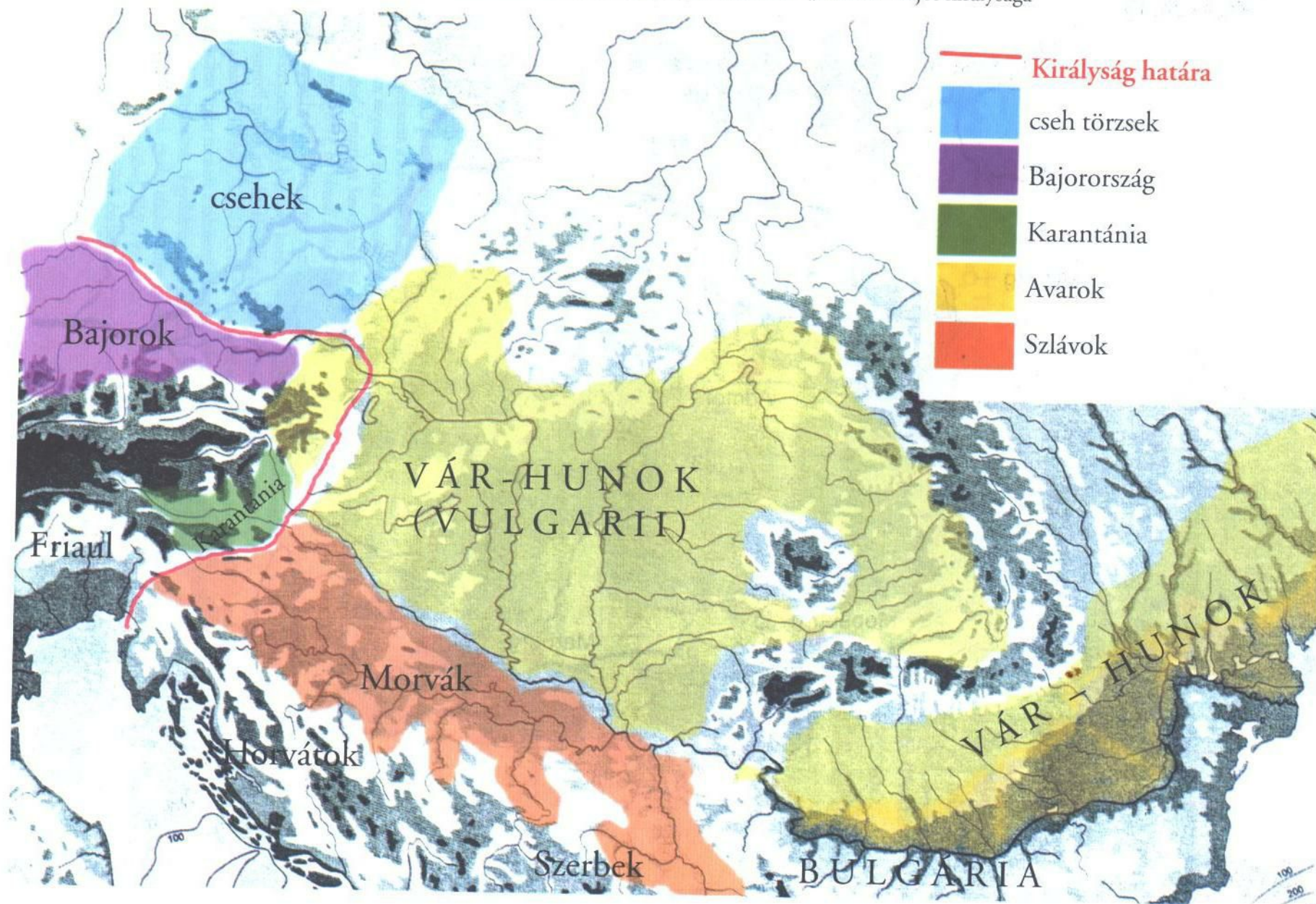

25. számú térkép:
Az avar kor a Kárpát-medencében

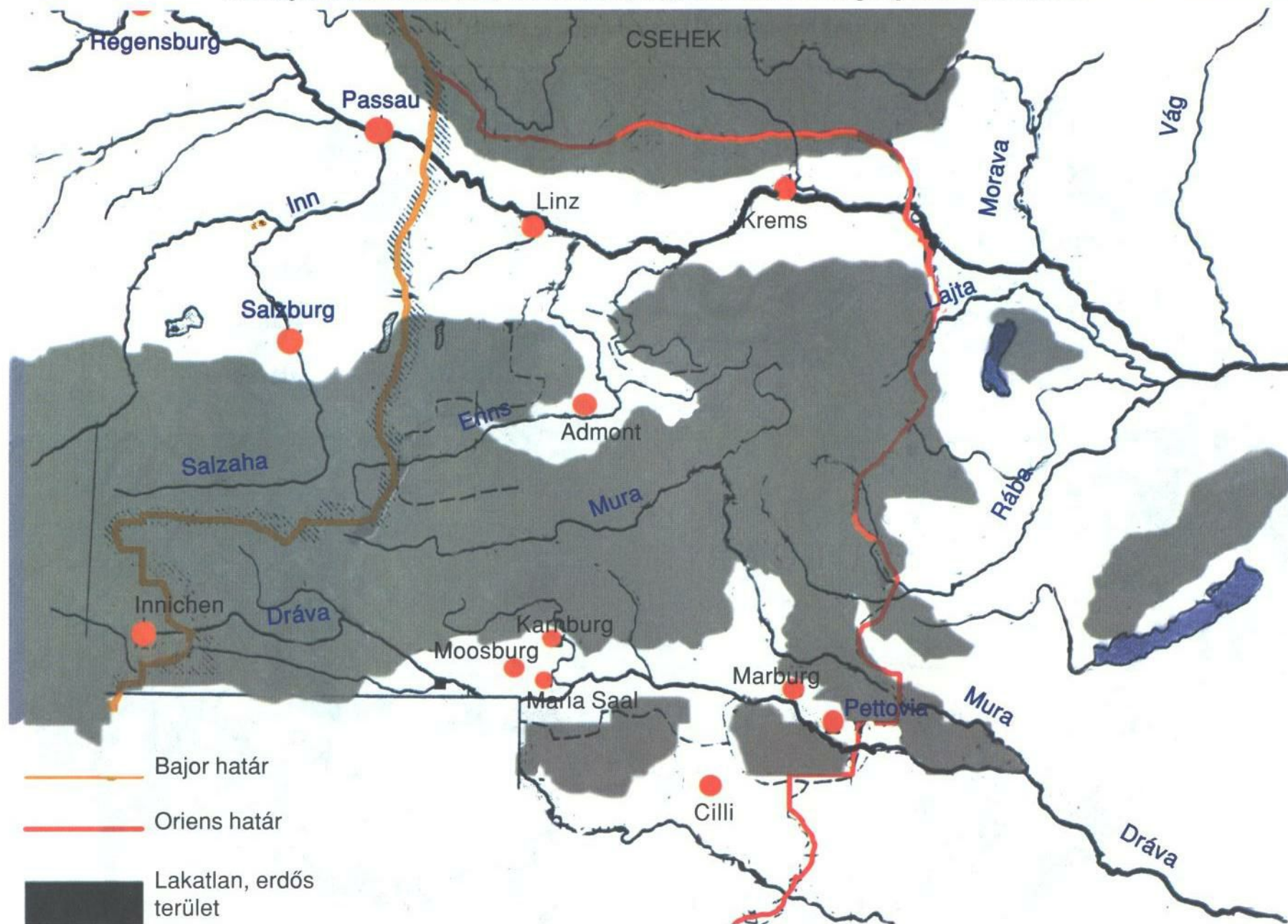

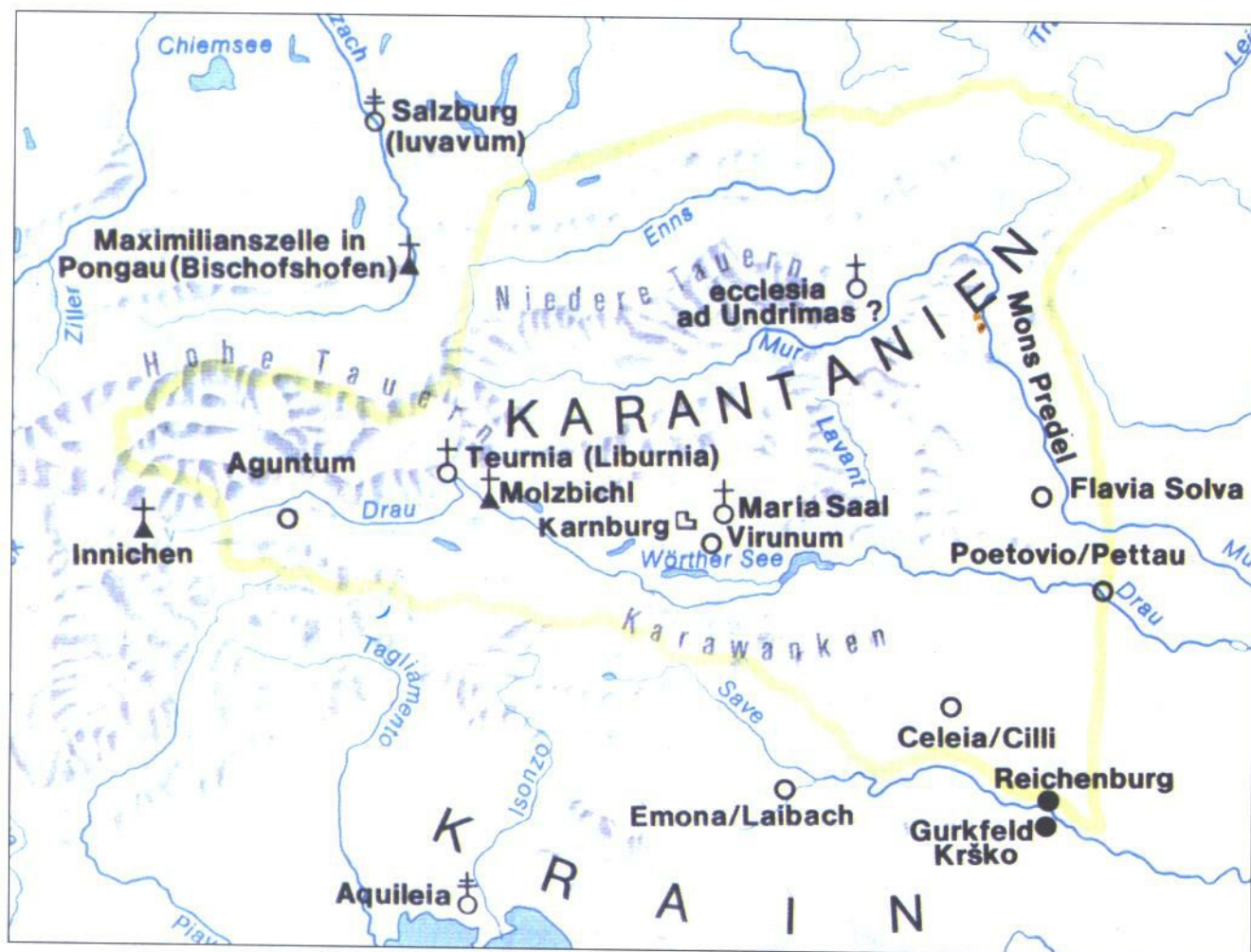
3. térképvázlat:

A frank birodalom 817. évi rendezése – „Német” Lajos királysága

4. térképvázlat: A verduni (843) és a meerseni (870) szerződések által megállapítható keleti határok

H. Dopsch és követői által megalkotott 8–9. századi NAGY-KARANTÁNIA térkép szerkesztésének módszertana nagyon hasonlít a mai Nagy-Szerbia filozófiájához: ahol akár egy szerb él, az már Szerbia része. (Esetünkben ez úgy működik, hogy az Alpok és a hozzá keletről csatlakozó Pannóniában a 9. századi írók egyszer említenek bármit, az máris karantánna válik...) Rátéekintve a vázlatra, a mai NAGY-KARANTÁN utódállamok közül valószínű, csak a friauliaknak és a szlovéneknek lennének apró megjegyzései – meg mondjuk egy japán geopolitikusnak, akinek sehogya sem férne a fejébe, miért kell az Alpok magasabb, ma is lakatlan részeit elfoglalni, és a hasznosítható lejtőket már idegeneknek átengedni... Elrettentő példaként a Fuldai évkönyv 863. évi bejegyzésének „földrajzi értelmezését” ajánlanánk az olvasónak; ti. ez lenne a bizonyítéka, hogy Alsó-Ausztria Swarza folyó környéke, Semmering, Gloggnitz akkor Karantánia JÓL VÉDHEŐ határa volt!

„A király fiát, Karlmant, a karantánok elöljáróját számos bűnnel vádolták távollétében apjánál (...) a karantánokhoz ment, hogy fiát megtámadja. Karlman megvédte volna magát abban az időben, ha nem szedte volna rá őt óvatlanul az áruló Gundachar gróf; aki szinte az egész sereg színe-javával – mintha a Swarzaha folyó gázlóit akarná elzárni az ellenség elöl – valamennyi csapataival átment a királyhoz, amint azt neki titokban megígérték, ha rászedi urát.”

A mindenki által nagyra becsült forrás sajnos nem tudósít sem Nagy-Karantániáról, sem annak fejedelméről, hercegéről sem, csak elöljárójáról... Az osztrák történészeknek is azt a bizonyos korábban ajánlott általános iskolai földrajzi atlaszt kellene elővenni, hogy megállapítsák „Német” Lajos király Salzburgból milyen irányból támadhatja meg Karantániát. Most az egyszer segítünk. A Salzach folyó vonalát követve Bischofshofen városát elhagyva a mai SCHWARZACH-i PONGAU táján a jól védhető Karantánia felé vezető hágók kiindulópontjánál találkozott Gundachar gróffal. Nem is kellett sokat mennie a salzburgi hűsvétolást követően... Annál a bizonyos Alsó-Ausztriai Schwarzahánál csak a sűrű erdőbe lehetett menni, nem Karantániába... Egyébként is, az akkor ott élő nép (köttlachi-kutúra) még nem beszélhetett németül, így folyóit sem nevezi el németül. Ők inkább avarok, esetleg részben szlávok voltak. Majd 1042-ben szorítják ki a magyar urakat erről a tájról, egy bizonyos Gottfried von Wels-Lambach gróf vezetésével. Ekkor kezdődik e tájon a német kolonizáció! (A téma iránt mélyebben érdeklődő olvasónak azt is eláruljuk, hogy a Fuldai Évkönyv 863. évi bejegyzése egy bizonyos N. folyóról szól. A Schwarzahae utólagos beszúrás két kézirati – schlettstadti és bécsi – példányban ismert.)

[illegible]

MOSABURG ÉS MEGYÉJE

(KÚTFŐ TANULMÁNY)

»De Conversione Bagoariorum et Carantanorum libellus«.
Közölte Wattenbach. Pertz, Monumenta Germaniae Historica. Scriptores, Tom. XI.

Nem régóta határozott alaku hypothesis-sé vált, mely szerint a mai Balatonunk táján feküdt volna a német királyok és salzburgi érsekek egy telepítése kevéssel Árpád honfoglalása előtt 850–870. táján. Egész egy grófság vagy hercegség lett volna az, melyet első szláv kormányzójáról Privina birtokának, főváráról Mosaburg megyének nevezhetnénk. Feküdt volna maga a főhely a Balaton délnyugati sarkánál; megyéje pedig a mai Stíriába is benyúlt, mert Pettau hozzá tartozott, másfelől a Dráva torkolatánál érte végét, mert a mai Pécs állítólag benne foglaltatott. Tehát legalább is a mai Baranyát, Somogyot és Zalát ölelte magába.

Ezen hypothesis alapjait akarom vizsgálni.

Arra, hogy Mosaburg Magyarország térképén keresendő, egy salzburgi Névtelennek, ki a »Conversio«-t írta, következő helynevei adtak látszó jogosultságot:

1. Ad Quinque Basilicas.
2. Salapiugin.
3. Mosaburg.
4. A Sala folyó.

Tehát három négy nevet ki véltek mutatharni, hogy Magyarországon feküdt.

Ámde a névtelen ezenkívül Mosaburg megyéjében még vagy *harmicz* helynevet sorol fel. Ezen többnyire német hangzású neveknél nem is próbálták, tudtommal, a hypothesis vallói a Balaton táján valami nyomára jutni.

Lássuk az állítmány egyik alapját.

1. Ad Quinque Basilicas.

A kútfő illető helye azt bizonyítgatja, hogy Privina megyéjében 853 körül a salzburgi érsek, s nem más alapított egy csoport helységben templomot, – tehát ő vitte a térítés apostoli szerepét Privina szlávjai között. Kitűnik, hogy a vidék helységei azelőtt templomok nélkül szűkölködtek.

Ennélfogva tárgyi valószínűtlenség a *Quinque Basilicae*, mint hely név. Különös, hogy a IX. században, oly vidéken, hol a kereszténység gyöngye csemetéit akkor kezdik ültetgetni, egy helységnek öt egész öreg temploma legyen, s az sem elég, hanem hozzá egy hatodikat kelljen felszentelni!

Valahol tárgyi képtelenséget olvasok, ha mindjárt a különben leghitelesebb kútfő állítmánya is az, minden habozás nélkül elvetem. Azonban részint hogy mások kételkedését eloszlassam, részint és főleg azért, hogy kútfőnkkel kissé megismerkedjünk, lássuk honnan eredt a kézzelfogható tévedés.

A szöveg illető helyén egy csoport helynév van előszámlálva, melyekben 853 körül az akkori salzburgi érsek Liupram templomokat szentel föl. És kihagyom itt a többi a mondat kára nélkül, csak a *Quinque Basilicas* előtti valót közlöm. Megjegyezvén, hogy maga a hosszú mondat is csak folytatólagos elősorolás, s az »Item« helyén van.¹⁾

»Item... ad Beatuses-chirichun, ad Quinque Basilicas temporibus Liuprami Ecclesiae dedicatae sunt; etc.«

Fordítsuk le:

»Továbbá Liupram püspök idejében (más helységeken kívül) a beatuskirchenei, a quinque-basilicai templomokat (Ecclesiae) szentelték fel;« sat. Így volt eddig értelmezve.

De kérdés, kell-e az »ad *quinque basilicas*« helynévnek vennünk? Mert mit keres itt a *Basilica* szó? Maga a névte-

¹⁾ Pertz. Monumenta Germ. Scriptores XI. k. a 12. lap alján. Hausiz (Germania. Sacra II. k.) római számmal V. Basilicast ír. Kleinmayr (Nachrichten von Juvavia, Salzburg, 1784. folio, melléklet 16. l.) hasonlóképpen. Koch-Sternberg határozottan Pécsért alatta. (Abhandlungen d. hist. Classe. d. bayerischen Akademie d. Wiss. 1841. I. Abth. 96. l.) Általánosan elfogadott nézet az övé.

len a templomot minden más esetben egyszerűen ecclesiának írja. Aztán Pécs későbbi századokban sem volt *Quinque Basilicae*. Sőt a szövegben itt sincs a *Basilica* szó használva, hanem van igen is a *Basilica Ecclesiae*, mi egyértelmű az egyszerű »ecclesiával«. Egy díszesebb kifejezés helyette; de megváltoztatja a mondat értelmét; mert már nem lehet helynévnek vennünk a *Quinque Basilicae Ecclesiae*-t. Szokott volt ellenben a keresztyén középkorban a *Basilica Ecclesiae* egyszerűen templom értelemben. Meggyőz erről Ducange. *Basilica Ecclesiae* szó alatt, idézi a Benedekrendiek Annalisaiból e két helyet: »Rex itaque (Robertus) gaudens Ecclesiae Basilicam intrat.« S ismét: »Domum propriam omnipotentis Deo in *Basilicam Ecclesiae* consecrari studuerunt.«

A mi szerzőnknel pedig »ad quinque Basilicas... Ecclesiae dedicate sunt.«

Ennél fogva Wattenbach pontozása szerint is az volna mondva az illető helyen, hogy ezekben s ezekben a falukban mintegy (»ad.«) öt épület basilica ecclesiae-vé, azaz templommá avatott Liupram idejében.

Mint hogy azonban nem öt helynév, hanem kilencz előzi meg ama szavakat, helyesebb az interpunctiót megváltoztatva a rákövetkező helynevekre érteni az öt templomot, mi által a mondatrész regens verbumot, s világos értelmet nyer.

A mondatot ketté vágó jelet a Beatuskirchen után teszszük, s veszszük, a fentebbi idézet után nyomban következő szavakat:

»Ad quinque basilicas... ecclesiae dedicate sunt: et ad Ottachares chirichun et ad Paldmuntis chirichun, ceterisque locis, ubi Privina et sui valuerunt populi.«

(»Mintegy öt templomot szenteltek fel, Ottakarkirchenben Paldmuntkirchenben s több más helyen, a hol Privina és népe kívánta«).

A Névtelen az ötből hármat nem nevez meg, ezeket a »ceterisque locis« alá foglalja. Ily mulasztás nem lep meg oly írónál, ki ugyanezen névlajstromban a kor szokása s más helyen többnyire követett saját szokása ellenére nem nevezi meg azon szenteket, kiknek nevére szentelték a templomot.

A fentebbi értelmezés a mondat alakjára nézve szintoly jól megáll, mint a Wattenbaché. Ő a mondat utolsó részét hagyta volt verbum regens nélkül –, ámbár értelme úgy is volt; – szerintem a mondat első részét kell oly ige nélkül hagyni, mi azonban úgy is, bár szintén csetlen, de érthető marad.

De magyarázatom előnye az, hogy egy tárgyi értelmetlenséget elenyésztet.

Egy tanulságot meríthetünk eme példából arra, hogy szerzőnk hasonló helyeinek, melyekben egyházalapításról van szó, minő értéket tulajdonítsunk.

Szerző nem személyes tapasztalatokat, nem saját szemével látottakat vagy saját fülével hallottakat közöl velünk, hanem mások iratait – eredetiből vagy másolatokból compiláltakat. – Egyetlen kútfő sok tárgyban, – de semmiben sem eredeti.

Annál fogva nem csak az az egyedüli kérdés, vajon hogy ért valamin a mi Névtelenünk, hanem az is, hogy jól értette-e, vagyis mint értették a dolgot azok a kútfők, melyeket ő kivonat kedvéért saját esze szerint rövidít, néha szolgálilag utána mond, s néha stylisálásával, néha tudatlanságból, néha bizonyos érdekekben ferdít el.

Igy a fentebbi esetben Wattenbachnak, s más magyarázóknak igaza van, ha csak azt vesszük, mit értett maga az író saját szava alatt. Én megengedem azt, sőt kétségtelennek tartom a Névtelenről, hogy helynév értelemben kívánja véteni a quinque basilicát. Ezt onnan lehet tudni, hogy, mint láttuk, az én pontozásom által ígét nyer a mondat utolsó része, de a nélkül marad az első rész. Csakhogy szerencsére, az eredeti szövegből fenntartotta nemcsak a basilica, hanem az ecclesia szót is.

Világos, hogy confusus emberrel van dolgunk, ki félreérti, elferdíti az előtte fekvő okmányok világos szavait.

A másik a miről remélem, meggyőződött az olvasó, az, hogy a IX. században, *Quinque Basilica* nem tehet Pécsen, sőt nem is lehetett az helynév, akárhová teszszük a föld kerekiségén Privina vármegyéjét.

Mit nyertünk vele? Azt magam sem tudom egész terjedelmében. A tudományban a legkisebb tévedés sok igazságnak állhatja útját. A hazugság meddőségre van kárhoztatva; – termékeny csak az igazság. Elég legyen e helyen csak egy hasznát kiemelnem. Kutatásunk eredménye megbízható levén, eszközül szolgálhat arra is, hogy némely állítólagos IX. századbeli okmányt határozottan későbbi hamisításnak nyilatkoztassunk, melyben a *Quinque Ecclesiae* előfordul.

Ilyen Arnulfnak egy állítólag 890-ben kelt oklevele, melyben mint helynév »Ad V. acclesias« szerepel, még pedig már »cum theloneis et vineis, forestibus.«² Ezen s más hamisítványok alapján későbbi császárok adtak ki (állítólag)

2) Nachrichten von Juvavia (Kleinmayrn) folio 1784. Salzburg, Anhang 113. 1. Másfépen is ki lehet mutatni hamis voltát. (Lásd Dümmler, de Arnulfo Berlin. 1852. 186. 1.)

okleveleket, mint a fõntebbi alapján II. Otto 978-ban és 979-ben. Utána III. Henrik 1051-ben, utána IV. Henrik 1057-ben.³

Most már mily histõriai eszmezavar támadhat abból, hogy Géza vezér, azután I. Endre alatt német király rendelkezett Pécsrõl s minden hozzá tartozókról!

Közöl egy oklevelet Fejér is, a királyi bajor levéltárból, mely az utóbb említettekhez hasonló. Ez 875-ben keltnék mondja magát. Ott is megtaláljuk: »ad *Quinque Ecclesias, cum theloneis et vineis, forestibus.*«⁴

S ezzel nem nyitott ajtóra fordítjuk az erõt. Mert némelyek csupán egy-két formahiba miatt még nem tartják elégé megingottnak egy oklevél hitelét. Azt mondják lehet a formahiba csak interpolált, s a tartalom a mellett használható. Látjuk, hogy ebben az esetben a tartalom illetõ része nagyobb hamisítás mint bármely formai koholmány.

Valószínûséggel következtethetjük azt is, hogy a szóban forgó hamisított oklevelek késõbbi keltûek a mi Névtelenünk mûveinél. A hamisítók, hogy eltakarják, mintha a Névtelennek közönségesebben ismert mûvébõl merítnek, Basilica Ecclesiae helyett csak Ecclesiát írnak, sõt az egyik Acclesiát! Pedig ez helyneveknél nagy különbség. Magyarúl pl. mint nem helynév »fejér templom« egészen az, a mi a »fejér egyház.« De mint helynév a kettõ egészen más.

Végre az sem érdektelen, hogy késõbbi császárok, egy II. Ottó, III. Henrik, koruk felvilágosult uralkodói hamisításokat erõsítettek volna meg, s ajándékoztak oly egyházakat egy érseknek, melyek hollétét nem tudták. Én ezt kevésbé tudom elhinni, mint azt, hogy lehet nem egy okmány, melyen a diplomaticusok forma hibát találni nem tudnak, – s az mégis hamis.

Kütfõnk szempontjából tanultuk azt, hogy képes õ bármely szót templomos helységgé változtatni a salzburgi érsekség nagyobb... nem hasznára, hanem ... dicsõségére, s bizton számíthat kora olvasóinak járatlanságára is, a földrajzi szakban. Így nem is egykorú író.

II. A Névtelen feldolgozási modoráról.

Egy okmány hamis voltát a diplomatica avatottjai a szokott törvényes formák ellen elkövetett hibákból és anachronismusból szokták fölfedezni.

De névtelenünk nem állít ki forma-szerinti okmányt, melyet törvényes gyanánt akarna feltüntetni. Mint egyszerű krónikai elbeszélõ lép elénk, s így éppen azok a formaságok hiányzanak, melyekre a diplomaticának éles a szeme.

Azonban vannak a kritikának eszközei, melyek részint a tartalom tárgyának, részint az író szellemének ismeretébõl meríthetõk arra, hogy az igazat a hamistól meg bírjuk különböztetni, s így az az eszköz, melyet a külsõ jeleken kívül a diplomatica is használ az okleveleknél, alkalmazható és minden esetben alkalmazandó a kütfõk bármely nemére.

A történezsre nézve a kütfõ ablaküveg, melyen keresztül a való viszonyokat s történet dolgokat igyekeznek látni és láttatni; de ugyanezen ablaküvegen keresztül kötelességé benézni a kütfõkészítõ dolgozó szobájába, mit, mibõl, miképpen dolgozik.

Névtelenünk nem eredeti író: õ is más kütfõk töredékeit közli. Munkáját kivonatok gyûjteményének kell tekintünk. Krónikák, adománykönyvek, s az övéhez hasonló tarka kivonatok tükrõdarabjait állítja össze avatatlan kézzel. Mûve nagyon különbözõ értékû. Van szakasza, mely a miatt, hogy sovány kivonat helyett nem röstelte eredeti forrása helyeit bővebben másolni, a hitelesség bélyegét viseli magán. Ilyen pl. 13. fejezete. Van viszont szakasza, mely mondhatni kritikán alól áll: az értetlenség és tendentiosus ferdtítés zagyvaléka. Ilyen a 11. fejezet, melynek egyik helyét láttuk már.

Azonban kivonatai nem éppen a szeszély véletlenségeit tükrözik vissza. Egy általános tendentia vonul végig a mûvén: hogy a salzburgi érsekséget úgy tüntesse fel, mint a mely a karantán nép között egyedüli templom-alapító volt. Még megának az érsekségnek is világi birtokai kevésbé s csak kivételesen látszanak õt érdekelni. Az érsekség szellemi hatóságát vindicálja õ.

Az elõtte feküdt irományok kétségkívül birtok adományokról szólottak legtöbbit: megbecsülhetetlen kincs a IX. század geographiájára. De õt se világi birtok se geographia nem érdekli, csak a templom. Ezen egyoldalúsága megrendelésbõl vagy jószántából foly-e, nem tudjuk. De tudjuk azt, s jó tudnunk, hogy egyedüli feladata, preoccupatiója a templomok lévén, ezek érdekében a 11. fejezetbeli kivonataiban talált geographiai adatok kevésbé bizhatók meg.

³) Juvavia II. o. 202. 1.; - továbbá, 236. és 243 II.

⁴) Fejér Cod. Diplom. I. 195. 1.

A 11. fejezet egy tetemes részét veszem vizsgálat alá. Azonban kénytelen vagyok a 12. fejezettel kezdeni; mert ez 848-diki esetről látszik szólani, míg a 11-dik fejezet 850-ről s későbbi évekről beszél. A 12. fejezet kezdete formaszerinti okmányképen hangzik, s a szerző kivételesen világosabb helyei közé tartozik, bár ez sincs két külön tárgy összezavarása nélkül. Itt a királytól mindazt a birtokot, melyet addig Privina hűbérül bírt (in beneficium), most tulajdon birtokul nyeri (in proprium), kivétnek azonban az illető vidéken a salzburgi érsek birtokai.

Különösen hangzik egy okmányban az a »tunc ad praesens« (akkoriban, jelenleg!) Jellemző a tendentia. Az okmánykivonat kezdi Privina birtokainak megerősítésén, s a végén mégis a formaszerinti megerősítés számos tanu jelenlétében, a salzburgi érsek birtokairól szól.⁵

Ebből látjuk azt is, hogy a 12. szakasz kivonata tulajdonképen nem egy, hanem két külön irományból készült: egyik szólott Privina birtokairól, másik azokról, miket az érsek bírt ugyanazon tájékon. A két iromány kelhetett különböző időben. S úgy is kell lenni.

Az egyik, a salzburgi érsek adománya, kelhetett pl. akkor, midőn Privina csak hűbérképen nyert birtokot, – s így ez a két tény eshetett 848-ra, vagy 849-re, miről a kivonat szól. Hogy Privina mikor nyeri a teljes tulajdonjogot, arról nem értesít az okmány. Nyernie kellett ennél későbbben. Lássuk most a 11. szakasz némely érdekes helyeit, melyeket nagy terjedelemben szó szerint idéjtek, de részenként fogom tárgyalni.

Miután a 11. szakasz elején előadta a Névtelen, hogy Privina valamely Sala mellett várat épített, elmondja, hogy egyszersmind templomot is épített annak belsejében. S ez a még névtelen vár első temploma. Fölszentelte azt Liupram salzburgi érsek a 850-dik évben, február kalendái előtt 9-dikén, »in honore sancti Dei genitricis Mariae.« Ez volt az okmányokban világosan egyházi tárgy. De már aligha az, a mi nyomban következik.

Névszerint elsorol harminczkét férfit; kik jelen voltak, mint tanuk, köztök Privina fia Keczel, Chotemir sat. részint német, részint szláv emberek. – Gyanítani lehet, hogy a compiler a templomszentelés elbeszélése és a tanuk elősorolása közt kihagyta azt, hogy a templomi ünnepélyt követte, sőt meg is előzte tán egy világi szertartás, valami birtok átruházás. Mert abban az időben a legformaszerűbb írott szerződésnek is csak úgy volt érvénye, ha élő tanuk előtt, s bizonyos szertartások közt, történt az átadás. Némely szertartás s számos tanuk nélkül a szerződés nem lesz való érvényes. A Névtelen szerző a kezeügyében levő kútfőknek világi dolgokra vonatkozó részéből vette alkalmasint a tanuk névsorát. Megerősíti gyanunkat a folytatás, mely azt mondja: »Ezek a tanuk látták és hallották a szerződést (complacitatio), mely az nap az érsek és Privina között végbe ment.«

5) Nyeri Privina »in proprium totum, quod prius habuit in beneficium, exceptis illis rebus, quae ad episcopatum Iuvavensis ecclesiae pertinere videntur (hozzátéve, hogy t. i. Sz.-Péter és Sz.-Rupert egyházához, azaz a salzburgi érsekséghez), »ubi tunc ad praesens rector venerabilis Liuphramus... pracesse dinoscitur.

6) A kivonat a fentebbi jegyzetben idézett szavak után így folytatja: En ratione diffinivit dominus senior noster rex quae tunc ad ipsum episcopum in ipsis locis conque siraesunt ut illibatae ad ipsa loca dictorum sanctorum perpetualiter perseverare valeant. Isti fiebant praesentes.« előszámálva 26 főpap és főúr. Actum loco publico in Reganesburc. anno Domini 848. indictione 11. sub die 4. Idus Octobris. (Perz. Scr. XI. 13. 1.) Dümmler. Die Südöstl. Marken, 33. I. hibásnak bizonyítja az évszámot a 849-re teszi.

7) »Sed postquam (Privina) praefatum munimen aedificavit, construxit infra primitus ecclesiam, quam Liuprammus archiepiscopus, cum in illa regione ministerium sacerdotale potestative exercuit; in illud vaniens castrum in honore sanctae Dei genitricis Mariae consecravir, anno videlicet 850.«

»Ibi fuerunt praesentes Chezi?, Unzat, Chotemir, ... (összesen 32 tanu van elősorolva.) Ipsi viderunt et audierunt complacitationem (változat *complacitationem*) illo die inter Liuprammum et Privinonem quo illa dedicata est ecclesia, idest 9. kalendas Februarias. Tunc dedit Privina presbyterum suum nomine Dominicum in manus et potestatem Liuprammi archiepiscopi, et Liuprammus illi presbytero licenciam concessit in sua dioecesi missam canendi, commendans illi ecclesiam illam et populum procurandum sicut ordo presbyteratus exposcit.

»Indeque rediens idem pontifex et cum eo Chezil consecravir ecclesiam *Sandrai* presbyteri, ad quam Chezil territorium et silvam ac prae-
ta in praesentia praefatorum virorum tradidit, et circumduxit *hoc ipsam* terminum.

»Tunc quoque ad ecclesiam Ermperti presbyteri, quam memoratus praesul consecravir, *tradidit Chezil, sicut Engildeo et filii ejus duo et Ermpert presbyter ibi habuerunt*, et circumduxit praefatos viros in ipsum terminum.

»Transactis namque (?) fere duorum aut trium spaciis annorum, ad Salapiugin consecravir ecclesiam in honore s. Hrodberti: quam Privina cum omni supra posito tradidit Den et Sancto Petro atque Sancto Hrodberto preperuo in usum fructuarium viri Dei Salzburgiensium Habendi«. (Perz. Scr. XI. köt. 12. lap.)

Mit tárgyazott tulajdonkép az ünnepélyes szerződés? – A tanuk neve előtt egy templom szentelése, utána egy szerződés, s magok a nevek a világi birtokok átadásánál szokásos tanuk nevei. Privina ruházott-e át birtokjogot az érsekre, az nincs megmondva.

Leghihetőbb, hogy se egyik se másik nem volt az adományozó, hanem a salzburgi érsek 848-849-ben nyervén birtokait, most 850-ben beiktatja magát ezekbe a királytól nyert birtokokba. Vagy, pedig, tekintve, hogy Privina körülbelül egy időben, tehát 848–49-ben nyerte a hűbért, ennek beiktatásáról vagy megerősítéséről van itt szó; de mindenestre realis birtokról.

A következő helyekből már többnyire azt tudnók meg, hogy egyfelől Privina s az ő Chezil nevű fia miket ajándékozott az érseknek, s az egyháznak, másfelől hogy micsoda új templomok keletkeztek; de a világi birtokra vonatkozók s egyházi ügyek összezavartatnak.

A szöveg következő helye szerint volt Privinának egy Dominicus nevű házi káplánja (presbyter). Ehhez a jogot, mintha rabszolgáról volna szó, átruházta Privina a salzburgi érsekre, (*dedi in manus et potestate*). Domokosnak szabadalmat ad az érsek, hogy diocesisében misét szolgáltatthasson. Nem vitatom, de lehetségesnek tartom, hogy itt Domokos presbyter valamely átadásnak nem passiv tárgya, hanem közvetítője, *advocatus* volt, s a Névtelen félreértette a dolgot.

A fentebbiek után az érsek s vele együtt Chezil egy templomot szentel fel, *Sandratus* presbyter templomát. Lárjuk, hogy a templomra nézve se a falu neve, se a patronus szenté nincs felhozva. Az világos itt is, hogy világi birtok átruházásáról van szó. Mert Chezil a felszentelt templom helyett territoriumot, erdőt, legelőket ajándékoz, s a beiktatás is megtörténik. A beiktatásra vonatkozik, »*circumduxit hoc ipsum terminum*«, a mi magyarán azt teszi, ha nem esalódom: »a fennírt határon a határjárás meg is történt.« Az a »*hoc ipsum*« mutatja, hogy az okmányban, a melyből a Névtelen másolt, alkalmasint annak rende szerint le voltak írva a határok, de a másoló kihagyta a körülményes leírást, és szelességből vonatkozást vett fel olyasra, a mit kihagyott. Bármint legyen ez, bizonyos, hogy itt világi birtokadományról értesít a szerző, melyet felületesen vont ki, annyira, hogy a templomra vonatkozó rész is homályban marad.

Legjellemzőbb azonban az erre következő hely, melyben egyházalapítás s világi birtokadomány ügy össze van keverve, hogy egy merőben érthetetlen mondat kerekedik belőle. – Magyarúl így hangzanék:

»Akkor átadta Keczel Ermpert presbyter egyházának, melyet az említett főpap felszentelt, szintűgy Engildeo s ennek két fia, és Ermpert presbyter ott birtak, s a fennevezett férfiak jelenlétében megtörtént ama határokbá való beiktatása.«

Ha a styl csak félig-meddig is az ember, mily confusiók telhettek ki minden egyebekben ily mondat alkotójától! Ha beleszámítjuk a másolók hibáit, akkor sem sokat nyerne az eredeti. Mert a másoló szolgai hibái csak egyes szavakat mellőzhetnek vagy ronthatnak meg; de itt a mondat alkotásában van a gyökeres hiba. Sőt egyenesen a szerző eljárása legjellemzőbb mutatóványának kell tartanunk. Ebben culminál az, a mit az egész fejezetben véghez visz, hogy világi birtokra vonatkozó jogi iratokból csak épen a templomokra vonatkozót akarván kivenni, mit gyakran bajos volt külön választani, összezavarja, érthetlenné teszi a tárgyat. Ezen zavaros mondat végén van egy látszólag érthetőbb rész: mely szerint határjárás történt. De kiket ért a »fennevezett férfiak« alatt, kik jelen voltak? A számos tanu lajszroma kimaradt.

Épen a nyomban rákövetkező mondatban szerepel a Salapiugin, mint helynév, kezdődően egy »*meri*«-tel, (*namque*), holott a szövegből semmi kapcsolat nem tűnik ki az előbbi mondattal, s még a *varians* »*itaque*« sincs értelmileg indokolva.

»Mert eltelvén, úgymond, csaknem két vagy három év folyása »ad Salapiugin« szentelt föl templomot Szent-Rupert tiszteletére, mely templomot Privina minden rajta levővel egyetemben átadott Istennek, Sz.-Péternek és Sz.-Rupertnek, Isten salzburgi szolgálóinak örök birtokképen való haszon élvezetétül.«

Először itt is templomról van szó.

Ki szentelte fel ezt a templomot, az nincs megmondva. Az előbbi mondatban ott van az érsek; de azóta két-három év telt el. Szó sincs arról, hogy az ismét Privinához utazott volna. S a következő mondatok megerősítenek abban, hogy az érsek még nem volt ott. Mert csak azután történik, hogy Privina kértére az érsek kőműveseket, ácsokat, festőket küld, kik az érsek költségén egy második *tiszteletes* templomot építenek Privina névtelen városában. – s csak azután megy oda az érsek annak felszentelésére. Így az »*alibi*« az érsekre nézve elég világosan kitűnik a Névtelen előadásából. Kétség támad a patronus szent említésének helyessége iránt is. Mert magát a salzburgi egyházat szokták nevezni,

Sz.-Ruperről, s maga a szerző is használja a nevet ily értelemben, mint a 12. fejezetben is, s az itt idézett mondat második felében. Miután az érsek nincs ott azon időben, melyre a mondat vonatkozik, föltehető, hogy nem is templomszentelésről van szó, a Sz.-Ruperről is csak, mint jogi személyről.

Az levén mondva hátrább, hogy Privina valamely tárgyak örökbirtokkép ruházott az érsekre, bizonyos, hogy ez nem történhetett előbb, mintsem ő maga a királytól valóságos tulajdonossá nem lett volna előléptetve hűbéreshöl. Ez tehát tárgyi kapcsolatban van a 12. fejezetben mondottakkal. Sőt ideillett volna chronologiailag az, a mit ott mond Privináról. Még az is, hogy »két három év múlva« aligha nem arra vonatkozik, s aligha nem szolgálilag van átvéve oly irományokból, melyek rendszeresebben szóltak erről.

Az eset rendje ez volna: 848–849. lesz Privina és a salzburgi érsek compossessorrá, az előbbi, mint a király hűbérese. 850-ben történik a birtokbaiktatás tanúk előtt. Ezután két-három évvel adományoz valamit Privina örök tulajdonúl az érseknek. Tehát legalább is két-három év múlva 850 után lett maga is örökös ura birtokának.

Lássuk a szavakat, melyekben Privina, mint valódi tulajdonos szerepel.

A fennidézett mondat második fele is részletesebb vizsgálatot érdemel.

Látjuk itt a synonymák fölösleges felhalmozását; mert az, hogy Privina templomot (szerintünk birtokot) szentelt Sz.-Péternek és Szent-Hrodbertnek, ez együtt csak azt teszi, hogy a salzburgi egyháznak, nemkülönben az is, hogy az Isten salzburgi szolgáinak ugyanazt teszi. Nem egyéb hát, mint csupa ráadás, ha a mondat első részében is Salzburg értendő a Sz.-Rupert kifejezés alatt.

A mi pedig a többi szót illeti, ezek jogi műszavak; »cum omni supraposito tradidit..... perpetuo in usum fructuarium habendi.«

Mindezek kétségtelenül és bizonyosan egy világi javakra vonatkozó birtokátruházás okmányának szavai. Feltűnő a super vagy supraposito kifejezés is, suprascripto helyett.

Mert azon kor okmányaiban nem volt szokásos az, hanem a supra scripto kifejezés, az az részletesen előszámlálták, mikből áll a birtok, s záradékkul tették oda: minden fenn írtakkal. De itt mégis volt annyi eszmélő ereje a kivonat készítőnek, hogy ne mondjon fenn írtat olyanra, a mit egyáltalán nem írt meg.

Bármint értette is a névtelen, a szomszéd szavak azt bizonyítják, hogy okmányában supra scriptis állott, s forma szerint ott erdőkről, rétekről, telkekről, szolgákról lehetett szó.

Hogy csak a templomról lett volna szó, azt a szöveg contextusa tagadja. Mert akkor rajta feküdnek a templom fedelén erdő, rét, szántó föld s oly módon lenne haszonhajtó, mint a vám, szántó föld, erdő sat.

Sőt kétes, hogy a birtok átruházáson kívül más cerimoniáról is beszéltek volna a Névtelen okmányai. Mert ha beszélnek vala, ő nemcsak ezt, hanem az érsek odautazását is, külön eseményül emelte volna ki; s mert az egész 11. fejezet actái nyilván birtokokra vonatkoznak, mint lártuk. Így nagyobb a valószínűség abban, hogy a Névtelen képzelete volt a kútfő, melyből a templomszentelést merítette. A szövegből a képzelte kihagyva, ily alakot öltene az:

...ad Salapiugin Priwina (tradidit rem) S. Petro atque *. S Hrodberto perpetuo in usum-fructuarium»...

Már ha elpárolgott az a büszke templom, – vajon nem ölt-e szárnyakat maga a város is? Hát ha azt a salát is az ő piuginjával együtt nem a térképen, hanem valami Ducange-féle gyűjteményben keresnők?

A szót egy néhány jogi műszó társaságában hagytuk. Vajon nem ilyen volt maga is az ő eredeti helyén? Vajon nem a sala és salunga ó-német jogi műszavak valamely összetételéből a Névtelen tollának varázsa alatt lett nevezetes várossá, melynek a bírása felett két nemzet ma-holnap úgy verseng, mintha Boszniáról volna szó.⁸

Vagy ha azt a kisebb valószínűséget vesszük, hogy az eredeti okmány templomról szólott – a Sala szó (ma Saal) jelentvén épületet és templomot is – ó-németséggel, – annak valamely összetételét szerepelteti helynév gyanánt.

Ki rudná megmondani, a tévedés sok esélyei közül melyik a valódi?

A mit más íróról, sőt a névtelen némely más fejezetéről föl nem tennénk, oly zavaros eszű compiler ily zagyalék fejezetében még különbeket is lehetségeseknek tarthatunk.

Azonban fennmarad a valószínűség mellett, hogy a kérdéses szó betűszerint hű a kútfőkhöz. Szerzőt más helyeiből is úgy fogjuk ismerni, hogy bár képes kivonataiban nagy félreértésekre, vagy könnyelmű férdítésekre is; de a szavak

8) A sal, salunga gyakran használt jogi műszó abban az időben még latin szövegben is. (Schmeller Bayrisch. Wört.) Grimm lakab ő német szöveget idéz, melyben azok a tanúk, kik a birtokátruházásnál (traditio = Sale) szerepelnek *purigen*-nek nevezetnek többes számban: (Deutsche Rechtsalterthümer 1854. kiadás 555. és 556. lapok.) A névtelen kihagyta a tanúk nevét, kik az eredetiben bizonyosan elő voltak sorolva, de összefoglaló nevüket meghagyhatta s félreérthette.

leírásában nem rosszabb másoló, mint kortársai. – A kérdéses szó nemcsak épkezláb német szó, hanem mint helynév sem volt ismeretlen, bár ma már még modern alakítással sem ismeretes a térképeken.

III. Salapiugin, mint helynév.

Koch Sternberg már idézett összeállításában 1841-ben, a Névtelennek vagy harmincz helyneve közül csak kettőnek tudott helyet találni Magyarországon. A többi Stíriában szórta szét. S ezen két helyek egyike a Quinque Basilicas, másikra Salapiugin! Miért ajándékozta nekünk épen ezeket a maródiakat, ha már kedvünkben akart járni? Egyszerűen azért, mert semmiképpen sem tudta hazája új és régi reographiájában Stíria és Karinthia nevei közt tartozandóságukat kimutatni. Salapiugin-t nem tudta hová tegye, mint a mi Szalánk partjára.

Mondja-e azt a Névtelen, hogy Salapiugin egy Sala folyó mellett fekszik? Nem mondja. De azt sem mondja a Névtelen, hogy általában folyó mellett feküdnek az a helység. Így azok, a kik még a Névtelenéhez hasonló kútfő betűihez is ragaszkodni kötelességnek tartják, kútfő ellen való vétek követnek el, olyat tulajdonítván neki, a mit ő nem mondott. Azonban a helynevet nyelvészeti okokból teszük egy folyam mellé.

Azt mondják: Salapiugin végzete német szó, s érthető szó. Mert piugin = beugen, ez annyi mint *hajlat*. Elfogadjuk, de fenntartásokkal.

A hajlatot jelentő német szó mind régi, mind új alakjában a ritkaságok közé tartozik. Oly hosszú folyású vizek nevével, mint a Duna, Rajna, Inn, Enns, Dráva stb. nem találunk sehol *beugot* párosulva. Aránylag kevés is a német-ségben a folyók nevéből való helynév. Újjunkon számlálhatjuk meg a Drau- és Mur összetételeket. A hol ilyen van, azt az eck- vagy egg, a feld, wald, burg stb. szolgáltatja. Oly szavak, melyek nem a vízre, hanem a száraz földre vonatkoznak. A gyakoribb *eck* is, mely a hajlatnak szokott megfelelni, inkább a száraz beszögellését, mint a víz képezte hajlást fejezte ki.

Förstemann az összes német világ több száz évi irataiból (a Névtelenből vett Salapiuginnal együtt) csak öt helynevet tud felhozni, melynek hasonló végzete volna. Tehát négy analogia támogatja a nevet.⁹ – De felhoz négy-öt összetétel nélküli Piug-ot, mi arra mutat, hogy ily helynév folyó nélkül is megállhat. Vajon a Tirolban a Brenner egy mellék völgyében fekvő Puigen helység szintén folyó kanyarulattól nyerte nevét, holott legfeljebb patakocskáról lehet szó?

De az összetételben előforduló »beug«-okról is bajos bebizonyítani, hogy egy hasonló hangzású folyó kanyarulásából származott nevek.

A Förstemann említette Persenbeug kétségtelenül folyó mellett fekszik Ausztriában, még pedig ama folyónak egy merész kanyarodása mellett. Ámde az a folyó nem Persen, hanem az öreg *Duna*; – mert Persenbeug Ibs-szel átellenben van a Duna partján. É szerint nem a folyóvíz nevéből keresztelték el.

Wirm-pug, mely szintén régi, (s talán hibásan írva piug helyett), szintén a délnémetység helyneve. Fekszik Bajorországban, a moosburgi kerületben, Gammelsdorf mellett (Freisingtől észak-keletre, Landsburtól nyugatra); de nem folyó, hanem legföljebb egy kis patak mellett, mely köszönje meg, ha neve van, nem hogy még egy-egy kanyarodása külön nevet érdemelne!

Érdekes tudni azt is, hogy az újabb németység a Persenbeug mellett a Persenburg nevet használja a Wirmopug ma Würmpürg. Bizonyoság ez arra, hogy a nép szokatlannak tartja a beug-ot a helynevekben; vagy talán nem volt-e ama régi névnek idegen származása, mi hegyet jelentett?¹⁰

A Wissepuig és Liutpiuga hollétét nem tudom, mert mai nevét nem ismerem. De a Wisse- aligha nem *rét*, kaszáló jelentésű. Ez ismét azt bizonyítaná, hogy nem egy-egy folyó tulajdonságairól vették neveket a német falvak és városok, hanem a szárazföldi viszonyokról.

Ezekből világos, hogy egy piugin- végzetű helynévben, még ha a hely vízkanyarodásnál fekszik is, s ez a kanyarodás ki van is fejezve neve egyik részében, a másik rész különbözhetik a folyó nevéétől, mint a Duna hajlatánál fekvő Persenbeug. S általában nem is bizonyos, hogy a beug mindig kanyarulat a helynevekben.

Mínthogy tehát se a Névtelen nem mondta, hogy Salapiugin a Sala vize mellett fekszik, se a »beug« nem kívánja meg oly multhatatlanul a folyót, mint az adjectivum a substantivumot, – az e részben felállított hypothesis nem mondható sikerültnek.

⁹ Persenpiug, Wissepuig, Wirmopug, Liutpiuga.

¹⁰ A középkori latin pogiumból a köznap román nyelv pug-et, pnei-t csinált, mi hegy, emelkedés. (ma pui) Azon dombokat is így nevezték, hol törvényt láttak. (Grimm. i. m. 802. 1.) A köznap románság elterjedt volt Németországon is.

Másfelől bizonyos az is, hogy Stiria és Karántföld helyrajzában a Sala név gyakoribb, hogysen az e részben való szorultságból kellene ilyet azok határán túl keresni. Van ott Salaberg; 3 Sall-egg, 4 Sallach (a szokott -ach képzővel, mi patakot tett.) Sőt van Salla patak és falu is, mint látni fogjuk.

Végre ha csakugyan helységet tesz a kérdéses szó, s Sz.-Rupert tiszteletére ott csakugyan templom állott, akkor régi neve valamely Sz.-Rupert nevű falu neve alatt lappanghat. A Szala mentén ilyet hiában keresnénk, ha csak Sz.-Grót nem onnan származott. Régen Rupertet Hrodbertnek írták s Névtelenünk is úgy írja. Ebből lehetett volna tán *Grót*. De nem valószínű, hogy 890-től 1000-ig, a magyar pogány korban egy szent helynév fenntartsa magát. Így hát a mi Szalánk körül nincs nyoma Rupertnek. De bezzeg van számos nyoma Stiriában és Karinthiában! Ha ma a salzburgi érseknek bizonyítania kellene, hogy elődei voltak ama táj tértíói, oklevél helyett csak Stiria és Karántföld részletes térképét kellene kiderítenie, mely hemzseg a Sz.-Rupertektől, míg Alsó-Austriában egy sincs, s Magyarországon is csak egy (nem szent) Rupert van Vas-megyében.

Vagy ne lenne ama helynévről emlékezet a salzburgi Névtelen munkáján kívül más régi hiteles írományokban is?

Okmányokban lehet azt felmutatni, tudom. De ezen okmányok nagyobb részéről már szóltam. Ugyanazon szép társaság az, melyben a »*Quinque Basilica*« helynévnek van megtevé.

A salzburgi érsekség okmánytárában (Juvavia), ugyanazon lapokon, hol a »*V. Basilica*« szerepel, hűségesen ott van a Salapiugin is, s elég a fentebbi idézetekre hivatkoznom. A 890-dik évről szóló hamisítványban ez áll:

»*Ad Salapuigin curtem cum 300 mansis, et totidem vineis ... vel quinquid ibi habuimus*«. Ez Arnulf király szájába van adva, intézve a salzburgi érsekhez. Pedig a Névtelen szerint a király már rég nem bírta volna azt a helyet! Érdekes ajándék 300 jobbágytelek 300 darab szőlővel! 978-ban ezt is szórul-szóra megerősíti II. Ottó. Tehát a német császár rendelkezett volna zalamegyei birtok fölött. Megemlítem, hogy mindezekben Sabaria (Szombathely) is szerepel, mi valami stiriai Saboroveczből, vagy Sabreschből lehet rontva, mint a Karantanából Carnuntum ugyanott.

Előfordúl Salapiugin másutt is.

Egy 860-ra tett okmány szól Privináról, a király »hűséges herczegéről,« ki mint sajátját adja Salapiugint az altaichi kolostornak.¹¹

Kopp kimutatta az okmány forma hibáját.

S mit tartsunk arról, hogy most, 860-ban Salapiugint az altaichi apátnak adják, s akkor és azután még is oly sokszor megújítva, az a salzburgi érsek valódi tulajdona 300 jobbágy telekkel s ugyanannyi szőlővel?

Azonban a hamisítványok, óvatosan használva, némi halavány világot verhetnek a tárgyra. Azok, természetesen, jóval későbbi keltűek, mint a hogy datumaik mutatni akarnák.

Az álokmányban Salapiugiti-ről van szó; tehát a hamisító eltért a betűkre nézve is.

Azonban lássuk, a térkép mely táján keresik az érdekeltek azt a rejtélyes helynevet?

A hamisítvány mondja azt, hogy Salapiugiti a Sala folyó mellékén fekszik. De nála már csak folyócska az, »*fluvio-lus*,« és ő sem érti alatta a magyarországi Szalát. – A X–XI. században ennek hasznát sem vehette az altaichi apát. Továbbá a Salapiugiti nála mint falu, vagy város, hanem mint egész megye szerepel, melynek határait bírja, hét más helység tartozván bele. Ezek pedig nem Magyarországra, hanem steyer földre Cilly kerületébe vezetnek.¹²

Ebből csak azt következtethetjük, hogy a X. és XI. századbeliek ha Salapiuginről volt szó, azt a Gurk és Száva mellékén keresték. Ott keresték a Sala folyót is, mely ott nincs és tán nem is volt: – annak eredete az ő képzeletökben keresendő, s elbúvik, mint a krajnai parajok, a hamisítványok setét barlangjaiba.

Ilyenekről világosítanak fel a másnemű (ál) kutfők!

11) Fejér, Codex Dipl. I. 183. közli a Monumenta Boica XI. kötetéből.

12) Ezekből kettőt némi valószínűséggel találunk meg a mai térképen. Slougenzin szlávos helynévhez hasonlít Slogaincz a cillyi kerületben, s Kirschsterten ugyanott (Ganovicztól 1 órára.) Abban a környékben a hamisítvány még némely más névre is találhatunk analógiát. Így az ő *Waltungesbuchja* lehet a mai Waltendorf, s »*Marchau*«-ja németes rontása a mai szlávos Machanácznak. Ezek távol minden Sala nevű folyótól. – nagyobb részök a Gurk folyó mellékén található. Hanem azon környékben igen is van Salók. Saloviecz s ehhez hasonló helynevek.

IV. Mosaburg és a Sala folyó.

A 10-dik fejezet végén Privina szláv főemberről a szöveg azt beszéli, hogy ő Nyitra várának volt a birtokosa. Azután a szomszéd morva fejedelem onnan elűzi. A német királyhoz fut, s ott lesz keresztyénné. Azután onnan is elkergetik, vagy odább áll. A bolgárokhöz bujdosik, ott sincs maradása. A német király ellenségeivel a mai Tót vagy Horvátországban kezét fog. Megverik s a Száván túlra menekül. A német király kegyelembe fogadja, s megajándékozta egy birtokkal. Ez mind a legeggyűgyűbb elbeszélés, melyben egyetlen indok vagy jellemző sincs. De hát legalább nem képtelenség. Másképp vagyunk Nyitrával. Az kitűnik, hogy amint Nyitrát elhagyta P., oda vissza sem került többé.

Mindamellett néhány sorral hátrább a 11. fejezetben azt olvassuk, hogy Privina már Nyitrában alapított volt keresztyén templomot, melyet salzburgi érsek szentelt fel, – holott pedig maga mondta előbb, hogy Privina mindaddig pogány volt, míg Nyitrában urkodott. Mily könnyen áll nála az egyházalapítás, s ennek érdekében egyéb is!

Ugyancsak a 10-dik szakasz végén Privina kalandozásai végéül az van előadva, hogy visszajött, átkelve a *Száva* folyón (cum suis petransivit fluvium Sawa) s ott *Salacho* comes fogadta.

A Száva említettik, de a Dráva nem.

Mindez a 10. fej. végén áll. A 11. fejezetben kétszer van czélzás Mosaburgra.

Az első hely, a 850-dik évre vonatkozik, midőn Privina egy Sala nevű folyó mellett birtokot kap hűbértül a német királytól. »Tunc coepit ibi ille (Privina) habitare, et munimen aedificare in quodam nemore et palude Salae fluminis.« Hozzáteszi: a salzburgi érsek ott templomot szentel fel, Mária tiszteletére.

A várnak itt nincs neve, csak *munimen*.

Két-három évvel későbbi időről tehát 853-ról, ismét körülményesen van elmondva, hogy a salzburgi érsek mesterembereket küld oda egy tisztességes templom építésére, »qui infra (az az intra) civitatem Privinae ecclesiam construxerunt« melyben Adrianus martyr tetemei pihennek.

Ismét sok egyéb el van mondva, csak a város neve nincs.

Egy másik fejezetből tudjuk meg a vár egyik nevét.

A fentebbi eset után tizenkét évvel, 865-ben (13. fejezet) újra látogatást tesz Privina birtokán a salzburgi érsek s a karácsony ott tölti »in castro Chezilonis, noviter Mosapure vocato.«

Igen csodálatos egy tünemény lenne, hogy egy vár tizenkét év alatt annyi külön nevet öltjön, először Privinának városa, aztán Chezilnek a vára legyen, s végre »újabb időkben« Mosaburg.

Nyilván a Névtelen nem tudta a vár régi nevét, csak az újat, melyről azt vélte, vagy tudta, hogy nem a régi.

Bizonyosnak vehetjük, hogy az a régi szláv név volt, mert a Morvából odaszakadt Privina és szláv népe nem adott német nevet az új várnak. Látjuk, hogy a Névtelennek vagy az illető vidékről nem volt közvetlen szemléletlen épült, vagy annak történetéről elég világosra tisztázott ismerete, vagy végre szerző későbbi korban élt a IX. századnál; mert különben a szláv név csak oly könnyen állt volna tolla hegyén, mint a német.

Most már álljunk a geographiai szempontra, hogy vajon Mosaburg helynevet a Balaton tájékán, a Szala folyó mellékén kell-e keresnünk?

Wattenbach 1854-ben ott kereste, s hitte, hogy meg is találta. Szerinte Mosaburg egy jelentésszerű a Salaburggal, ez pedig a mai Szalavárral. Mert hiszen a mi Szala folyamunk neve német, a régi németiségben Sala tesz lassan folyó vizet, s mocsárt is. Moosaburg körülbelül ugyanazt teszi; mert a régi németiségben moos = a mai moor, – s tó érelemben is vehető. Sőt meg van győződve, hogy Zala-megye nevét a bajorok hozták magokkal országunkba.¹³

Föltűnően sántít a logica itt. Mert ha a Sala oly ismeretes német szó, miért kellett azt németből németre, Moos-ra fordítani?

De nem csak a logikában, hanem az ismeretben is látunk egy kis biczegést. Mert a Sala helynév épen a mai Zalában meg volt már a római korban, sőt még az előtt, mikor a germánok ki tudja hol, csak ezen tájon nem voltak.

E szerint a Szalavár és Mosaburg helynevek semmi legkisebb származási kapcsolatban nem állanak egymással, egyik talán celta, talán prachistoricus, a másik későbbi német név.

Elég az, a Szala folyó és Balaton táján senki egy Mosaburg nyomát ki nem képes mutatni. Ellenben Stiria, Karántföld, Krajna felette sok Moos-féle helynevet mutat fel. Többek közt épen a kérdéses Mosaburgra nézve Koch Sternfeld,

¹³ Wattenbach Perz Monumenta Scriptores XI. kötet, 14. l. a jegyzések közt. A mi a szomszéd németeknek Salatlend-féle kifejezést illeti, arra elég megjegyeznünk, hogy az csak a Zala-megye, vagy e helyett egyszerűen a *Zala* magyar kifejezés németes kiejtése.

azon helynévtárban, melyre különben mint tekintélyre szoktak hivatkozni a német irodalomban, – két ismeretessé hoz fel. Egyik Klagenfurttól két órányira, – egy régi vár, mely már a IX. század végén, királyi palotává lett Mosaburg név alatt, – s ma is mocsárokkal környezve látható a részletes térképeken – az az egy újabb kastély áll a hasonló régi várhoz közel Moosburg név alatt. A másik Mosaburg Cilly körül állott régen; de ma már – szerinte – neve elhangzott.¹⁴ Azonban felejté ő is, hogy Karántföldön és Stíriában a német nevű helyeknek volt szláv neve is, sőt még van többnyire ma is. Így a Klagenfurt melletti Mosaburgot az ottani vendek Blatogradnak nevezik.¹⁵ Ilyes volt a régi név alkalmasint, mit a Névtelen nem tudott. A Cilly mellett állott Moosburg nevét is megtalálja vala Köcht-St., ha szlávra fordítja azt. Mert slatina is mocsárt, tavat tesz a régi szlávban.¹⁶ Egy Slatinát pedig találunk Cilly szomszédjában ma is, mi egykor lehetett Slatinograd = Moosburg, s közel hozzá egy *Sallogamot*, mi a Salával van közel hangzati, ha nem is értelmi atyafiságban; de ezeknek a német neve hangzott el.

Mosaburgot, mindezek után hová tehetjük több joggal, – oda-e, a hol nyomát se leljük, vagy oda, a hol részint azon módon ott áll a térképen ma is, részint világos nyomát találjuk?

Nem is tette volna magyar földre senki a *quinque Basilica* és a *Sala fluvius* említése nélkül. Lássuk hát a *Sala* névvel mikép áll a dolog?

A múlt században nem Salának olvasták a nevet, hanem oly folyónak, »qui dicitur Sana«, s oly tónak, melyet a *Selleda* alkot (palus *Selledae fluminis*). (Hansiz II. 129. I. Juvavia Anhz. 16. 1.)

S valóban egy régi kézirat, melyről Wattenbach megengedi, hogy XII. századbéli is lehet, Sanát és *Selledét* mond. – de hozzát teszi W., hogy ez a kézirat elég hibás. – Daczára annak, hogy a többi régi másolatok Salát írnak, azt mondhatnók, hogy mégis ama kézirat eltérése nem közönséges, s semmiesetre nem vehetjük toll- vagy olvasásbeli tévedésnek. A másoló geographiai ismerete után indult, s ha nem híven másolt, tudta volna okát adni az eltérésnek. Mindenesetre érdekes, hogy már a XII. században van, a ki kétségbevonja a Névtelen geographiája alaposságát. Azonban a régi kéziratok többsége ellene szólván, fogadjuk el helyes írásmódtúl a *Salát*; – csak azt kutatván, hogy maga a Névtelen a Balaton Szaláját értett-e alatta?

Kútfontk egyik fejezetében látunk egy geographiai lucidumot. Szó van Alsó-Pannóniának a »lacus Pelissa« körüli részeiről, mely tó (Bécsről véve) a Rábán túl terül el, azontúl ismét van a Dráva és ennek a Dunába torkollása. Egész idáig adta volt Nagy-Károly császár Arno salzburgi püspöknek térítési területképen Pannoniát 796-ban.¹⁷

Látjuk, szerző tud a Balatonról, s elég jól helyezi el.

Azonban a 11. fejezetben a Balatonról szó sincs. A hely, melyet már egy részben idéztem, így szól:

»... praestavit rex Privinae *aliquam* inferioris Pannoniae in beneficium partem circa fluvium, qui dicitur Sala. Tunc coepit ibi ille habitare et munimen aedificare in *quodam nemore et palude Salae fluminis*...»

Utóbbi rész magyarra fordítva:

»Akkor ott kezdett (Privina) lakni és várát építeni valamely erdő közt s a Sala folyó valamely tava mellett.»

Mondják-e ezek a szavak, hogy Privina vára a Balaton mellett volt? mondják-e, hogy arról a Szaláról van szó, mely a Balatonba torkollik? – Nem mondják. Ha mondanák, én hallgatnék.

A Balatonról azt mondani, hogy az a Szala folyó által képzett tó, furcsább lenne, mint a Fekete tengerről azt mondani, hogy az egy bizonyos tó, melyet a Duna alkot. Mert a Duna fontosabb még a Fekete tengerrel szemben is, mint a Szala folyó a Balatonhoz képest. Számos ember van ma Magyarországon, túl a Tiszán, ki a Balatonról hallott, Zalamegyéről még többet, de a Szala folyónak hírért sem hallotta, ha csak az iskolában nem. Hiszen magok a németek is úgy látszik, csak Salapiugin kedvéért tanulták meg a nevét.

Láttuk, hogy a salzburgi Névtelen nemcsak tudott a Balatonról, hanem, mondhatnók, ez az egy a mi helyes egész geographiai ismeretében Pannoniára vonatkozólag.

Ha tehát Mosaburg azon tó mellett feküdt volna, melyet ő Pelissának ír, kétségkívül azt nevezte volna meg a Sala helyett, vagy e mellett ama fontosabb földrajzi objectumot megnevezni el nem mulasztja, s nem fejezi ki magát úgy, a mint kifejezte. Mert »a Szala folyó valamely tava« vagy hogy kis jelentéktelen tó, melyet megnevezni sem érdemes. Pedig másutt említvén a Balatont, egyik eset sem állhat rá nézve.

14) Lásd i. berürendes munkáját, a bajor Akad. 1841. közleményeiben.

15) Vollst. Ortschaftsverzeichniss der im Reichsrathe vertretenen Länder. Bécs. 1882. 114. 1.

16) Mikl. Lex. Pal. Sl. Slatina szó alatt.

17) Conversio. 6. fejt.

É szerint a Sala tavaának említése nemhogy a Balatont jelentené, hanem logikailag kizárja, mintha a szerző ezt a tavat érintve volna alarta. Minthogy pedig a fő a magyar Balatont nem jelentheti, valószínűség arra nézve sem marad fenn, mintha szerző Salaja a magyar Szalat jelentené. A Sala folyó mellett nemcsak fő áll a Névtelen szerint, de város is, Mosaburg. Mivel se a Balatonnak nincs nyoma a szövegben a Sala mellett, se Mosaburgnak a mi Szalánk rétképén, a Névtelen Salaját nem lehet Magyarországon keresnünk. Így csak magyarázói retek Magyarországi rétképére azt a nevet a «fluvius» szó vitte őket vizre a hangzai hasonlóságán kívüli. Salacho comes, a Névtelen éppen a Sala folyótól szólt mondat előtti helyen említi. A hangzai hasonlóságából miér nem állítja valaki, hogy az a IX. századból Salacho a mai Szalai nemzetségek őse, vagy legalább szalaparti születésű volt?

A «fluvius, qui dicitur Sala» kifejezés dolgában is téves fel fogás lehetséges. Ebben az esetben a Névtelen szövege nem annyira hibás, mint azoké, kik kinyomtatatták. Itja csak valaki kis betűvel a nevet, lesz: fluvius qui dicitur sala. Mit jelent ez? Megmondja maga Wartenbach, ki a Salát nagy S-sel nyomtatta ki; de a jegyzésben, melyről máit szóltam, megírtam, hogy mit tesz kis betűvel iva. Mert így magyarázza: «Salae vocabulum rivum denotat lente labentem, Germanis, aut vel stagnantem, ut fere dicuntur sic ac palus.» Magyarázat: sala = mocsárokat képző folyó. Látnuk, a mi Szala folyónkra ez azért nem illik rá, mivel ennek a csiák adiak volt nevet. De a Stiriában és Karinthiában inkább divanozharott a német szó, nemcsak mint helynév, hanem mint általános kifejezés. Ráillen olyan jelentéskelen patakra, mely nevet alig érdemelt, de egy vidéket el tud posványosítani. Azért a «fluvius, qui dicitur sala» azt jelentheti a névtelenel «olyan folyó, a mind a németek «sala»-nak szoktak nevezni.»

Például mintha közérthetőség kedvéért azt írnam az Alföld egy vízfolyásáról, olyan folyó, melyet ér-nek neveznek. Bár az ér nem egy jelentésű a fentebbi sala-val).

Az a kérdés a szerző maga tulajdonnévnek vette-e a szót, vagy általában értelmben? – Ezt bajos eldönteni, mivel a XI. és XII. század kezénai nem használják rendszeren a nagy betűket nevek kiemelésére. Itja használják, a «quintque basilicas» szóból nem lesz sala soha helynév. – Megeshetik, a szerző folyónévnek vette, a mi a folyók csak egy osztályára cselez, de azon kívül felreértésével, melyet használt.

Így Mosaburg volt építve oly fő mellé, mely valamely posványi képző folyócskából gyűlt. Illyen pedig volt elég. – s többek közü ily tavas vidéken fekszik a Klagenfurt táji Mosaburg is.

Különb van Stiriában egy patak név is, mely ugyászólva azonos a Salával. Található Köllachon felül egy Salja nevé patak ugyanazon nevé helység. Van csot rá, hogy régen egy patak alsó folyásában viselte egy folyó nevet, melyet ma más néven neveznek. Így régen lehetett Sala az, a mi ma Kainach, (a Mura mellékfolyója.) Köllachon alól meg Mosokirchent is találunk a folyó mellett.

Azonban nem követünk el anachronismust, ha a Klagenfurt közelében levő mezőn keressük a conversióban előforduló Sala szó eredetét, – melyből a Névtelen folyó nevet faragott.

Klagenfurt környékén a mező a németek Zöllleideinek nevezik, a latinosan Solium-nak írják. Ezt az, Zeuss szerint a gykori szlav «Szöl» szóból(?). A mai Klagenfurt még a IX. században csak kis hely lehetett. Ugyanazon tájon feküdt akkor Karantana város (Carantana civitas) melynek fölemloma Sz.-Péternek volt szentelve. Azért Maria Sal a régi oklevél-Karantana város nével cserélte fel olykor. (A fenn ismertetett hamisítványok Carantunum-má változtatták.) A régi ben Carantana város nével cserélte fel olykor. (A fenn ismertetett hamisítványok Carantunum-má változtatták.) A régi karantán hercegeket is avariak fel. «A Karant hely alatt Sz.-Péter temploma mellett egy kö volt, melyre a hercegeknek kivon karddal kellett állnia... A herceg a hegyről a saali egyházhhoz siet (ad ecclesiam Soliensem) ... onnan a Saal mezőre (in prae Soliensi) hol igazságot szolgáltat.»¹⁸

A német Maria Saalnak nevezi ma azt a helyet, mely Klagenfurttól északra, főle másfél órányira fekszik, s ma is a salzburgi érsek birtoka és egy prépostság székhelye. Sőt maga Klagenfurt sem idegen a Solio vagy Saal névtől. Mert vend nyelven Szeliencz (Szeliencz) azon város neve. Minden nép igyekszik az idegen neveteket úgy rontani el, hogy saját nyelvén valami jelentésök legyen.

Itja a Névtelen Salaját ezen vidékre reszszük, aligha a történelemmel ellenkezőbe jövünk. A VIII. század végén kezdődik csak valóban a Karantán nép kikeresztelkedése. S még akkor is gyenge labon áll; mert a Conversio hozzá teszi, hogy vagy két házadás (carmula) történt, mely alatt pusztultak onnan a keresztény papok. A térítésnek N.-Károly s utóda alatt újra kellett kezdődnie, de lassan ment. I. Miklós pápának egy 860. táján kelt levele azt az érdekes chiemál fejtgeti, a Karantán tartományi püspök kértére: mi történtek, ha egy pap önévedelmében egy *pogány* meg talál ölni.

18) Idézzék Zeuss »Die Deutschen« 617. Per gyűjteményéből Anonym. Leobicus. Chr. A szertartás részletei van lelva Hermayr Zsomboknyve 1812-iki folijában.
19) Corpus Juris Canonici Pithoei uian Ankershofen, Urkunden Regesten Zur Geschichte Karrens. Archiv für Kunde des Gesch. qucl. 1838. évi III. füzet. 71.

Ez nem curiosum, hanem elég világos bizonyosság rá, hogy Karantániában még a keresztyén papok életveszélyben vannak a pogányok miatt 860. körül. Hozzá kell tennünk, hogy ugyanott a magyarok bejöveteléig sem volt egyetlen püspöki székhely is – csak ideiglenes, ambulans püspökök, ugynevezett regionariusok s azok sem folyvást. A nem-sokára fellépett Methodnak Chezillel való barátsága és működése igen jól megfér Karinthiában vagy Stíriában.

Bármint legyen ez (könyvet írni nem akarok e tárgyban,) a fentebbiekből látjuk, hogy a historiai okok sem kényszerítették a német tudósokat arra, hogy a német grófságokkal és templom alapításokkal a Balatonig jöjjenek. Egy név hangzásából indultak ki, holott Steyer- és Karánt-földön elég sok Sala és hozzá atyafiságos szó található a helynevekben. Az egész eddig elfogadott nézet nem épül egyeben a »fluvius« szónál, s az is mint láttuk, valószínűen nem egy valóságos névre, hanem egy kis betűvel irandó praedicatumra vonatkozik.

Szóljunk most Alsó-Pannoniáról, mint az eddigi vélemény egyik valószínű argumentumáról.

IV. Pannonia Inferior, ad mentem Anonymi.

Hazán Dunántúli kerülete, a mai Horvát- és Tótországgal, hozzá foglalva Alsó-Austriának a Dunától délre s Bécestől keletre eső részét, volt nagyjából a római császárság Pannoniája. Ez egy körülbelül éjszaktól délnek haladó vonallal volt politikailag Alsóra és Felsőre osztva. Amaz a keleti, a Duna és a Balaton vonala közt.

Mindez csak nagyjából való meghatározás; mert a Kr. születése ráján történt hódítás óta az V. században történt elvesztésig változtak a határok is. Lett azután I., lett II. Pannonia, lett Valeria, lett Szávamelléki is. Mindez, még eddig nincs egészen tisztába hozva, valamint az is kétes, hogy Felső-Pannonia nyugati szomszédja, Noricum (Stiria, Karinthia, s a mai Austria) különböző időben hol kezdődött, mi volt keleti határszéle. Meglehetős elasticus fogalom volt kivált Alsó-Pannonia.

Az avarok hosszú uralma után a IX. század elején ismét előkerülnek a régi nevek; de vagy az új viszonyok kényszerűsége, vagy a régiek félreértése miatt nem kis dislocatióval, kivált Névtelenünknel.

Először is ránézve Noricum nem létezik.

A ki a IX. században használta e nevet, az a Bajor földet értette alatta, holott mint tudva van, a római korban ott Vindelicia és Rhaetia feküldt, míg Noricum, mint láttuk, a mai Austriának felelne meg nagyjából. Így Noricum ki levén ejtve, Pannonia mind a Duna mentén, mind a Rába, Mura és Dráva völgyén fel tetemesen nyugatabbra csúszott, vagy jobban mondva az egykori Noricum Pannoniába olvadt.

N.-Károly a Duna mentén a Rábáig hatolt. Az avaroktól visszafoglalt föld odáig Pannonia, még pedig a Felső.

Egy másik combinált támadás Olaszország felől, a Száván és Dráván jött le. Az itt hódított vidék logikailag Alsó-Pannonia kellett hogy legyen. A két Pannonia ekkor inkább éjszaki és déli, mint keleti és nyugati darabokra oszlott.

A Nagy-Károly idejébeli hódítások délkeletibb részei mulékonyak voltak. A hajdani Pannonia területén maradt szlávsgból nem lehetett azonnal, keresztyén grófságokat alapítani. A Duna mentén a bajorok által fenn lehetett tartani a felsőbbbséget a Rábáig; de a Dráva és Száva mentén a németységnek és keresztyénségnek ily támassza hiányzott. A bajorokról és a Duna völgy telepeiről nehezen járható hegyek, az alpok gerincei választották el. Ezek a vízváltakozók ekkor népváltakozó hegyek is voltak. Karinthia, Stiria a németségtől meglehetősen elszigetelt állásban voltak.

Kapva kaptak rajta, ha a szlávok közt egy Privina akadt. Mindenesetre föl lehet tenni, hogy Pannoniához nem számították a szlávsg független törzseinek birtokát, ha mindjárt azok éppen a régi római Alsó-Pannoniában laktak is.

A Névtelen, mint mondám nem említi Noricumot, de még Felső-Pannoniát sem. A karantán szlávok megtérítéséről szólván, kevés közve van a Duna mentéthez a Rába torkolatáig. Ő csak Alsó-Pannoniáról beszél.

Mindjárt műve elején, elbeszélve a bajorok megtérítését az első salzburgi püspök és későbbi szent által, már ezt Alsó-Pannoniáig utaztatja, (a VII. században, vagy VIII-dikban-e, az vita tárgya.) mondván, hogy a Duna medrén hajókázva, utazását egészen Alsó-Pannonia határáiglan terjesztette s onnan Lauriacumba érkezett vissza szerencsésen.

Ugy látszik Lorchon alól, talán a bécsi erdőnél kezdődött neki az az Alsó-Pannonia, mi annyi volt, mint az operantián is túl.

20) Per alveum Danubii usque ad fines Pannoniae inferioris iter arripuit... reversus ad Lauriacum pervenit civitatem. Perz. Monumenta Scriptores XI. 5.

Jobban van fogja fel ezt az Alsó-Pannóniát egy másik helyen, melyet már fentebb egy oldalról ismertettem, a hol elég jól tudja, mily renddel következnek Rába, Balaton, Dráva.²¹

Hanem a tájékozottság e részben csak a sorrendre értendő, nem pedig az égi tájakra.

Más helyen a névtelen szerint Alsó-Pannóniának a rómaiak a Dunától délre eső részt nevezték, s a húnok éjszokról déli irányban keltek át Dunán, mikor ezen Alsó-Pannóniából a rómaiakat góthokat és gepidákat kivertek volt.²²

Pedig azt akarná mondani, hogy keletről nyugati irányban keltek át. Ily fogalma van szerzőnek Alsó-Pannóniáról, szerinte a Duna nem kanyarodik meg Vácznál, hanem egész Alsó-Pannónia hosszában nyugatról keletre tart.

Kapcsolatban ezzel a Dráva is másképen folyt a Névtelen szerző képzeletében, mint a valóságban. Szerinte Alsó-Pannónia a Drávától nyugatra és nem éjszakra esett. Természetes is. Mert ha a Duna csupán éjszaki határa Alsó-Pannóniának, a Drávának, hogy ezen Pannónia végénél a Dunába szakad hasson, éjszaki irányban kellett folyania, s így Alsó-Pannónia az ő balpartján tőle nyugatra esett. Szóval a szerző, kinek idejében a Rábát jobban ismerték, épen oly irányu folyást és betorkollást adott a Drávának, minő a Rábáé.²³

Ilyen fogalmak mellett természetes, hogy a Dráva felső végét képzeletbe le kellett nyomni délnek és keletnek s vele együtt csúszott keletre Karinthia is, körülbelül oda, hol most Stiria van, sőt tán idebb is, be a mai térkép Zalamegyéjébe. Mindaz, a mi a Drávától ma éjszakra, vagy szerző szerint nyugatra esett, határozottan Alsó-Pannónia volt neki, – a Duna mentét véve irányadónak.

Nem lévén a Névtelennek helyes fogalma a Dunáról, nyilván nem volt világos fogalma Alsó-Pannóniáról; nem lévén más, mint megfordított fogalma a Dráva folyásáról, nem ismerte a régi Pannónia, és a mai Stiria, Karinthia közti különbségeket.

És csakugyan minduntalan kimutatja, hogy nincs tisztában vele, mi a különbség egyfelől Alsó-Pannónia és másfelől a Karántán szláv nép lakta Karinthia és Stiria között. Egyházi tekintetben Nagy-Károly a salzburgi érseknek hatalmat adott a térítésre a Dráva mentén le egészen a Dráva torkolatáig, – a politikai felosztás mellékes volt, melyről a fogalmat zavarta az is, hogy Pannóniát ugyanaz a nép lakta, mely Karinthiában volt megtelepedve: a szlávok.

Szerző vegyesen említi a karantánokat és szlávokat.²⁴

Néha egynek veszi, néha úgy beszél együtt róluk: a karantánok s az ő szomszédjaik (*confines eorum*).

Most már ha szerzőnk azt mondja, hogy Mosaburg Alsó-Pannóniában feküdt, s a Sala folyó Alsó-Pannóniában van, tehetjük mindezt bízvást Karinthia keleti részeibe, vagy Stiria-ba Privina minden ingatlanával együtt.

Annyival inkább, mivel, a mit soha sem kellene felejtetni, nem más délkeleti népek, mint épen a karantánok foglaltatnak a munka címében: *«Conversio Carantanorum.»*

A kik azt vélik, hogy a Névtelen csakugyan azt értette Alsó-Pannóniának, a mit a római értett, azok tudhatnak, hogy a Zala vízének egy cseppje sem folyt Alsó-, hanem Felső-Pannóniában. Kivált a szokott Spruner-féle térképeken a mai Keszthely tája jó messze volt Alsó-Pannónia határaitól.

A Névtelennek nincs szava, mely elasticusabb volna épen az Alsó-Pannónia kifejezésnél.

Műve záradékában találjuk Pannóniát még egyszer említve, s annak keleti részét, (*«orientalis Pannonia»*) azt mondja, hogy mióta Károly császár idejében Pannónia népeit a salzburgi érsek kormányozza, 75 év telt el.

Itt keleti Pannónia nyilván a Rábától délre eső Pannóniát teszi, tehát ez egy jelentésű szerzőnkél Alsó-Pannóniával, mi elég tág fogalom az ő képzeletében.

21) U. O. 9. lap.

22) *«Antiquis enim temporibus ex meridiana parte Danubii in plagis Pannoniae inferioris et circa confines Romani possiderunt... Huni ex sedibus suis in aquilonari parte Danubii... habitantes, transfretantes Danubium expulerunt Romanos etc. u. a. 9. l.»*

23) Az idevonakozó hely: Nagy-Károly császár 799-ben miután legyőzte az avarokat, a keresztyénséget volt terjesztendő a hódított tartományban a szlávok közt, a salzburgi püspök alárendeljtének, Theodoric püspöknek adja *«regionem Carantanorum et confines eorum occidentali parte Dravi fluminis, usque dum Dravus quit in amnem Danubii.»* (U. a. 10. l.)

24) *«Selavi, qui dicuntur Carantani, et confines eorum»* 6. l. (Eleg határozatlan megkülönböztetés.) *«Franci et Bagoarii cum Quarantanis»* (kiverik az avarokat a mai Austriából). 7. l. *«Samo quidam Selavus manens in Quarantanis, fuit dux gentis illius»* (u. o.) Más kútfő szerint Samo csehország fejedelmé. Ismét: *«coeperunt Huni (avarok) eisdem Quarantanos hostili seditione affligere.»* (u. o.) *«Perentibus eisdem selavis (viszta vive a karantánokra). U. O. Anno salzburgi püspök papokat küld «in Selaviniam, in partes videlicet Quarantanos atque Inferioris Pannoniae.»* (10. l.) Ismét: *«deducentes in Selavianiam. Et comendantes episcopos in regionem Carantanorum et confines eorum occidentali parte Dravi fluminis»* sdi.

Nagy-Károly császár, kinek a Dráva folyásáról helyesebb fogalma volt, mint a salzburgi Névtelennek, 810-ben osztotta meg a salzburgi érseket az aquilejai patriarchával, rendelvén, hogy mindaz, a mi a Drávától délre esik a patriarcha egyház megyéje, a mi pedig északra, az a salzburgi érseké. Később a két egyházmegye megszűnt egy király alattvalója lenni s abban az időben, melyből Névtelenünk feljegyzéseit ismerterjünk, a Drávától délre eső rész az olasz királysághoz számított Aquileja alatt állott volna.

De Privina kalandozásából az tűnik ki, hogy politikailag a Dráva és Száva közti rész is a mai déli Stiria és Krajna, a német királyé volt Salacho comes parancsai alatt. Igen valószínű, hogy ezen két szék közt a földön ülő területet nemcsak politikailag, hanem egyházilag is német hatóság alá vették N.-Károly rendelkezése ellenére. Itt nyílt rés, a Dráva és Felső-Száva közt Privina megyéje számára. Elég az, a területi s más viszonyok számbavételéből a valószínűség Cilly tája felé is vezethet.

A mi Pannonia kérdését illeti, látjuk, hogy ezt a tartományt ebben az időben a jobban értesült Károly császár nem északtól délre menő vonallal hasogatja orientális és occidentális része, hanem a Drávát déli határnak szabván, a Rába által inkább északi és déli részek állottak elő. A Névtelen képzeletében nem lehetett más vonal, mint a Rába és a Dráva. Ez pedig tudjuk, hogy a valótól legalább is 90 fok elhajlással északi irányban folyt, szerinte.

Világos a fennebbiekből, hogy a Névtelen szerző szándék nélkül is leírhatott geographiai helytelenségeket, miután kivált a nagy folyók irányára nézve fonák nézete volt.

Azt gondolom, nem is a IX. század fogalmai ezek, midőn a németek jobban lehettek értesülve. Későbbi időben, mikor a magyar elzárta ezen tájakról a németek közeledését, valószínűbbek ily fogalmak.

De ennek fejtegetése nem tartozik szorosan a tárgyaltam kérdéshez.

V. Két helynév-csoport.

Hogy három-négy helynévre könnyű hasonlót találni bármely vidéken Stiriának és Karinthiának, azt a fentebbi példákban láttuk.

Ámde nem két-három helységről, hanem vagy harminczről beszél a Névtelen, melyek mind Privina fővárosa körül csoportosulnak.

Már ezen értekezés elején szólottam azon nem tudományos eljárásról, mely szerint vagy harmincz helynév közül kettőre-háromra építnek állítmányokat s a többi mellőzik. A fentebbiekben kimutattam, hogy a két-három helység közül egyről sincs bebizonyítva, mintha a Balaton mellett feküdtek volna. – Minthogy a többiről, a nagyobb részről, senki sem kockáztatott hasonló állítmányt, – természetesen nincs mit czáfolni. Sőt a ki ezen nagyobb részről – tudommal – egyedül írt tüzetesen – Koch Sternberg – az azt a többi Stiriában s Austriában helyezte el.

Csak néhány megjegyzést csatolok ide a Névtelen helyneveinek jellemzésére.

A Névtelen két csoportban közli tömegesebben a helyneveket. Az egyik csoport a 11. fejezet végén áll: a másik elfoglalja az egész 13. fejezetet, s utóbbi részletesebb és correctebbnek látszik, a mennyiben itt átalán a helységek is, néhol birtokosaikkal, meg a templomok patronusai is meg vannak nevezve, nem úgy, mint a 11. fejezetben.

Azt gondolom, figyelmes vizsgálat után a helynevek számát alább is szállíthatjuk.

A 11. fejezet lajstromában, mellőzve az V. Basilicát, hat helynév »Kirchen« végezetű, hat nem az. Az előbbiekből közül négyben világosan személynév van foglalva, kettőbe csak valószínűen. Ezen nevek: Ottakares-, Paldmunters-, Isangrimes-, Lindolfes-kirchen. Mind német személynév. Személynév-féle hihetőleg a Widershers-kirchen is. A Beatuses-kirchen, a mennyire utána járhattam, egyetlen a földkerekségén, mint helynév. Talán az érseket, vagy S. Rupertet azaz: az érsekséget, mint birtokost értették Beatus alatt. Ez is hát birtokos neve.

Jegyezzük meg jól, hogy a Névtelen, ha oly közel egykoru, mint a minőnek venni szokták, s 871-ben írt, ama helységeknek elég hamar ad »Kirchen« nevet, sőt úgy tűnnék fel, mintha már a templomszentelés előtt oly nevet viseltek volna. Ha itt helységekről van szó, – nyilván nem tudta szerző azok régibb, s bizonyára szláv nevét. De a birtokos személyek németek, mint nevek mutatja. Ezen nevek mind épkézláb, igazi német nevek s szabatosan vannak közölve,

25: Azért nem mondhatok határozott számot, mert mint láttuk, némely Sandau-féle névről nem tudni, maga a szerző embertartozatát vagy falut.

csak a Widershershez fér gyanu. Szerző értett németül. – Megjegyzendő azonban, hogy hozzájuk hasonlító helynevet nem találtam se Stíriában, se Karinthiában. Azt gondolom, hogy a szerző a faluk valódi nevét mellőzte itt s a helyett a korabeli földesúrárt írta, kinek a templom a birtokán volt; de az »ad«-dal úgy stylizálta, mintha a falu régi nevét közölné.

E helyett, hogy Ottokar birtokán fekvő helységben templomot szenteltek, azt mondja: »Ottokar egyházán templomot szenteltek.«

A többi hat név már valóságos helynév. Szláv és szlávból rontott neveknek látszanak, kivéve Keisit, mi lehet a német Gais. Már ezek olvasási módja kétségesebb.²⁶

Biztosabb kiindulástól szolgálhat a helynevekre nézve is a szöveg 13-ik fejezete. Szabatosabban van fogalmazva s körülményesebb, rendszeresebb a nevek felsorolása. Itt a Névtelen, úgy látszik, kielégítő hűséggel másolt.

A lajstrom homlokán Mosaburg áll – fentebb idéztem a helyet. Ilyen volt, mint láttuk, Klagenfurt táján egy, s valószínűen Cilly körül is egy.

Ezenkívül elég világos és biztos a Weride név, mely kétszer jön elő. Ott van a klagenfurti tó partján a neki megfelelő új német Wörth; ott van a cillyi kerületben Werd és az elszlávosított Werdu. Leherne többet is találni. Világos és megbízható a Cella név, végre az Ablanza. Éjszai Stíriában van egy Aflenz s a cillii kerületben egy Blanza. A kik Magyarország térképét egy egész megyével, s hazánk földének hajdani történetét egy egész új fejezettel vélik megajándékozhatni, azoknak első dolguk legyen, hogy az elősorolt helynevek nagyobb részét mutassák ki a Balaton mellékén. Én nem tanácsolom a kísérletet. Sőt értekezésem egyik gyakorlati haszna abban állana, hogy másokat kíméljek egy előreláthatólag hasztalan s még is netalán elvállalandott fáradságtól.

A főntebbiek mindenkit meggyőzhetnek arról, hogy itt maga a kiindulás volt elhibázott. – Csak úgy valószínű a megoldás, ha egynehány eléggé biztos támaszpontot lehet találni egy 100 négyszögmérföldnyi területen. – Ott aztán a kétesebb névrokonságok is valószínűséget nyernek. Mert a helynevek kérdésében mindig a nyelvészeti érvek a helyraíró és ethnographiai érvekre nagyon rászorúlnak, – a fennforgó kérdésben pedig kétszeresen.

Azt gondolom a sikerre nincs remény a Balaton partján; de lehet remény Stíriában vagy Karánt földön. Ez pedig nem a mi feladatunk, nem rendelkezhetvén a specialis ismeretek azon segédeszközeivel, melyek az ott lakóknak kezé-
ügyében vannak.

SALAMON FERENCZ

26) Ezeket Koch Sternberg így helyezi el a mai térképen:

1. Dudleipi = Leibnitz Stíriában. (a leibnitzi mezőn).
2. Ussion = Utschbach, kétes, de Alsó-Stíriában.
3. Businica = Bösnitz Stíria. marburgi ker.
4. Petrobia = a mai Pettau város Stíriában.
5. Srepiliperc = Stefélberg Alsó-Stíriában.
6. Keisi = Geissen. Stíria, gráci ker.

Azonban új vélemény szerint Dudleipinek a megfelelő helynevet Vas-megyében kellene keresni. Csak azért, mert Stíriában és Krajnában nem merik a Döllachokat és Duelleket ama szláv szóból németesített neveknek tartani.

27) Koch Sternberg ezeket így helyezi el:

1. Mosaburg = Cilly mellett.
2. Weride = az egész Muraköz (Werd = sziget).
3. Spizzun = Spitz, vár és város Alsó-Ausztriában.
4. Fizkere = Fischa Bécs mellett.
5. Tempere = Thernberg. Szintén A.-Ausztriában.
6. Stradach = Maria-Straden, gráci ker.
7. Quartinaha = Schwarza, gráci ker.
8. Muziliches kirsch. = Mutzenfeld, gráci ker.
9. Ablauza = Aflenz, marburgi ker.

Nem szól K. St. Ortahuról, Celláról Wütimar birtokáról. De kitűnik tententája, hogy mindent úgy helyezzen el, nehogy Karinthiába essék vagy egy helynév. – Wörth és Muraköz azonosítása egészen kényelmes (önkényes H.Z.).

FELHASZNÁLT IRODALOM

ANONYMUS: GESTA HUNGARORUM

Györffy György: A magyarok elődeiről és a honfoglalás. 2. bővített kiadás, 1975.

Kristó Gyula: A honfoglalás korának írott forrásai, Szeged, 1995.

Szádeczky-Kardoss Samu: Az avar történelem forrásai, Balassi Kiadó, Budapest, 1998.

Pauler Gyula: A MAGYAR HONFOGLALÁS KÜTFŐI, Budapest, 1990, Nap Kiadó

Moravcsik Gyula: AZ ÁRPÁD-KORI MAGYAR TÖRTÉNET BIZÁNCI FORRÁSAI, 1984, Budapest, Akadémiai Kiadó

A MAGYAR NYELV TÖRTÉNETI-ETIMOLÓGIAI SZÓTÁRA, Akadémiai Kiadó, Budapest, 1995.

KORAI MAGYAR TÖRTÉNETI LEXIKON (9–14. század), Főszerkesztő: Kristó Gyula, Akadémiai Kiadó, Budapest, 1994.

BOBA IMRE: Morávia története új megvilágításban, Budapest, 1996.

Hölzel Weltatlas 5–8. osztályosok számára

Pethő Tibor-Szombathy Viktor: AUSZTRIA, Panoráma, 1984.

ELRETTENTÉSÜL IDÉZETT IRODALOM

Róna-Tas András: A HONFOGLALÓ MAGYAR NÉP, Balassi Kiadó, 1997.

Csorba Csaba: ÁRPÁD NÉPE, Kulturtrade Kiadó, 1997.

TÉRKÉPVÁZLATOK

26. számú térkép: a 9. századi Kárpát-medence a történeti források és régészeti lelőhelyek alapján (MT szerk: Bóna István)	21
1. térképvázlat: A Karoling birodalom kiterjedése Bóna szerint	22
2. térképvázlat: Egyházi térítés 796–828 között Bóna szerint	23
25. számú térkép: Az avar kor a Kárpát-medencében	24
3. térképvázlat: A birodalom 817. évi rendezése	25
4. térképvázlat: A verduni (843) és a meerseni (870) szerződések	26
5. térképvázlat: nagy-Karantánia	27
6. térképvázlat: Karantánia központi része a mai helynevek feltűntetésével	28

TARTALOMJEGYZÉK

Az Olvasóhoz	4
Bevezetés	5
A „KAROLING PANNÓNIA” TÖRTÉNETE	7
Összefoglalás	19
P. S.	20
Salamon Ferenc: Mosaburg és megyéje	25
Felhasznált irodalom	41

Borítólap: Karintia 18. századi térképábrázolása
Hátdő borítón keretben: Klagenfurt és környéke
(Österreichische Karte – Klagenfurt)
A belső címdalón:
Pribina herceg lovagkereszt érdemérem
(Szlovákia 1940-1944-ig)

